

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOĢIJAS UN MĀKSLAS
FAKULTĀTE

**KORIGĒJOŠI ATTĪSTOŠĀ DARBĪBA STĀSTĪTPRASMES
SEKMĒŠANĀ 6-7 GADUS VECIEM BĒRNIEM AR VALODAS
SISTĒMAS NEPIETIEKAMU ATTĪSTĪBU**

DIPLOMDARBS

Autore: **Laura Benjava**

Stud.apl. nr.: lc12071

Darba vadītāja:

Dr. paed. Ilze Šūmane

RĪGA

2022

ANOTĀCIJA

Diplomdarba tēmas “Koriģējoši attīstošā darbība stāstīprasmes sekmēšanā 6-7 gadus veciem bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību” mērķis ir teorētiski pētīt stāstīprasmes sekmēšanas iespējas 6-7 gadus veciem bērniem un pētīt izstrādāto didaktisko materiālu iespējas koriģējoši attīstošajā darbībā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību, balstoties uz ekspertu izvērtējumiem.

Diplomdarba teorētiskajā daļā darba autore analizē teorētisko literatūru par 6-7 gadus vecu bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību stāstīprasmes attīstības sekmēšanu koriģējoši attīstošajā darbībā.

Diplomdarba empīriskajā daļā tiek izmantota ekspertatzinuma metode, lai izvērtētu didaktisko materiālu kopas efektivitāti stāstīprasmes sekmēšanai koriģējoši attīstošajā darbībā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Ekspertu izvērtējumi apstiprina darba hipotēzi, ka autores izstrādātie didaktiskie materiāli ir efektīvi stāstīprasmes sekmēšanā koriģējoši attīstošajā darbībā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Atslēgvārdi: 6-7 gadus veci bērni, valodas sistēmas nepietiekama attīstība, stāstīprasmes sekmēšana, koriģējoši attīstošā darbībā, didaktiskie materiāli.

ANNOTATION

The aim of the diploma paper ‘‘Corrective development activity for promotion of storytelling skills in 6-7 year old children with insufficient development of language system’’ is to theoretically research storytelling promotion opportunities in 6-7 year old children and also to research the children with insufficient development of language system based on expert judgements.

In the theoretical part of the diploma paper the author analyses theoretical literature on promotion of storytelling development skills in 6– 7 year old children with insufficient development of language system.

In the empirical part of the diploma paper, the expert opinion method is applied to evaluate the set of didactic aid efficiency for the promotion of storytelling in the corrective development activity for children with insufficient development of language system.

Expert evaluations confirm the hypothesis of the work that the author’s elaborated didactic materials are effective for the promotion of storytelling in the corrective development activity for children with insufficient development of language system.

The research results confirm the work hypothesis that the author’s elaborated educational aids contribute to the storytelling skills in the corrective development activity for children with insufficient development of language system.

The key words: 6- 7 year old children, insufficient development of language system, promotion of storytelling, in the corrective development activity, didactic aids.

SATURS

IEVADS.....	5
1. 6-7 GADUS VECU BĒRNU PEDAGOGISKI PSIHOĻOGISKAIS RAKSTUROJUMS	8
1.1. 6-7 gadus vecu bērnu vispārējais runas un valodas raksturojums	18
1.1. Runas un valodas raksturojums bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību 20	
2. STĀSTĪTPRASMES RAKSTUROJUMS PEDAGOGISKAJĀ ASPEKTĀ.....	24
2.1. Stāstīprasmes raksturojums bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību	28
2.2. Koriģējoši attīstošā darbība stāstīprasmi sekmēšanā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību	29
3.DIDAKTISKO MATERIĀLU KOPA STĀSTĪTPRASMI SEKMĒŠANĀ BĒRNIEM AR VALODAS SISTĒMAS NEPIETIEKAMAS ATTĪSTĪBAS III LĪMENI.....	37
3.1. Izmantoto didaktisko materiālu raksturojums.....	38
3.2. Eksperatzinuma metodes rezultātu izvērtējums.....	49
SECINĀJUMI.....	53
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS UN AVOTI.....	54
PIELIKUMI.....	59
1.pielikums 1. Eksperta anketa	60
2. pielikums 2. Eksperta anketa	63
3.pielikums 3. Eksperta anketa	66
4.pielikums 4. Eksperta anketa	69
5.pielikums Lauras Benjavas didaktiskais materiāls “Mana pasaku grāmata”	73
6.pielikums Lauras Benjavas didaktiskais materiāls “Apraksti, ko redzi”	74
7.pielikums Lauras Benjavas didaktiskais materiāls “Meklē un atrodi”	75
8.pielikums Lauras Benjavas didaktiskais materiāls “Un pēc tam...”	76
9.pielikums Lauras Benjavas didaktiskais materiāls“Uzbur savu pasaku”	77
10.pielikums Dokumentārā lapa	78

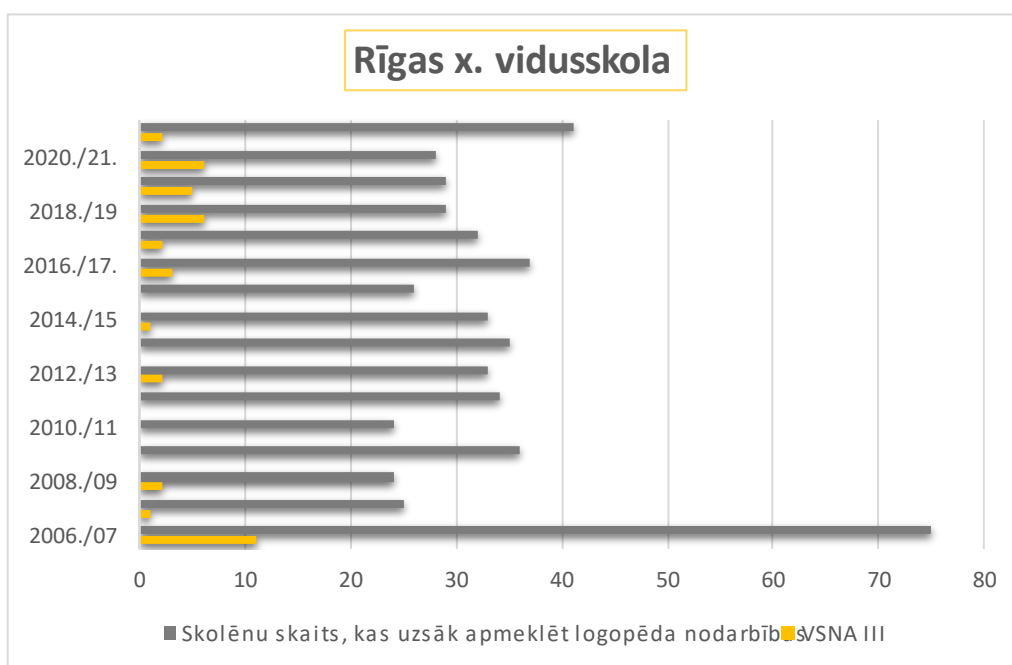
IEVADS

Darba autore ievadā atspoguļojusi dažādas teorētiskās nostādnes par bērnu runas un valodas attīstības priekšnoteikumiem, ko akcentējuši mūsu pašmāju autori, runas un valodas nozares speciālisti, kā piemēram, Markus (2003), Tūbele (2012,2015,2019), Miltiņa (2005, 2008, 2020), Irbe., Lindenberga, (2017) Kaņepēja (2003) u.c. Svarīgu pienesumu teorētiskajai bāzei stāstītprasmes kopējā teorētiski pedagoģiskajā aspektā palīdzēja Kalniņa (1991), Cupere (2011), *Kondratenko* (2006), *Aleksejeva un Jašina* (2000), *Volkova* (2004), *Forss* (2019), *Klein* (2018), *Donnchaidh*, (2022), *Norfolk* (2018), *Haven* (2013), *Grove* (2013), *Deere* (2015) u.c. autoru atziņas, pētījumi un koncepcijas.

Nozares zinātniece un pētniece Markus (2003) nosauc sazināšanās funkciju par vienu no neapšaubāmi svarīgākajām valodas funkcijām. Tāpat valodas pētniece norāda, ka valodas attīstībā ir parādības, kuras raksturīgas visiem vai gandrīz visiem bērniem un, kuras varētu saukt par likumsakarīgām, taču jāuzsver, ka katra konkrētā bērna valodas attīstības ceļš ir individuāls (Markus 2003). Jau kopš piedzimšanas brīža bērns ir gatavs mācīties valodu un uztvert jēgpilnu informāciju (Kauliņa, 2013). Darba autore savā darbā akcentē tieši 6-7 gadus vecu bērnu attīstības posmu, kad viens no galvenajiem valodas apguves posmiem ir tieši stāstītprasme. Šajā vecumā galvenais dzimtās valodas apguves uzdevums ir saistīta runa – stāstījums (stāstīt mācēšana) (Irbe., Lindenberga., 2017), savukārt pirmajos četros gados bērnam izveidojas priekšstats par valodas sistēmu vispār (Draviņa 1992). Valodas instruments bērnam izveidojies jau pirms dzimšanas, savukārt runāšana attīstās pakāpeniski (Helminga 2006). Svarīgi runas prasmi pilnveidot un attīstīt jau no dzimšanas, un par to ir atbildīgi pieaugušie, kuri komunicē ar bērnu ikdienā, kā arī kalpo kā runas paraugi bērnam jau no dzimšanas. To apstiprina A.Tauriņa (Tauriņa 2015) uzsverot, ka pirmsskolas vecuma bērni ir atvērti, ieinteresēti iepazīt jaunu pieredzi, viņiem nav raksturīgi aizspriedumi, tāpēc prasmīgu pedagogu vai vecāku virzība var bagātināt bērna izpratni par komunikāciju un sekmēt bērna runas attīstību (Tauriņa 2015). Savukārt Tūbele (2015) apgalvo, ka bērna valodas mācīšanās ir atbilde uz vidi un visu apkārt notiekošo darbību, kā arī par galveno signālu tiek uzskatīta plūstoša, saistīta runa, un, ka domas un runas attīstība ir vienotas (Tūbele 2015).

Turpretim bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību (turpmāk VSNA) ir grūtības stāstītprasmju apgūšanā, kā arī grūtības sagādā – atstāstīšana, aprakstoša stāstījuma, kā arī tēlojoša stāstījuma veidošana (Cupere 2011). Kā vienu no būtiskākajām pazīmēm bērniem ar VSNA, dažādu grāmatu autore, augstskolas docente I. Miltiņa min, spēju saglabāt atmiņā secību, kas ir aprakstoša stāstījuma plāns (Miltiņa 2008). Arī nozares speciāliste S.Tūbele

uzsver, ka specifisku valodas traucējumu gadījumā ir saistītas runas izpratnes traucējumi (Tūbele 2019). Sākumskolas klasēs arvien biežāk ir vērojama tendence skolēnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību skaitam pieaugt (Vilcāne 2007), tāpēc darba autorei strādājot un praktizējot ciešā sadarbībā ar Rīgas x.vidusskolas logopēdi, veikusi datu analīzi, kur 1.attēlā redzama statistika par skolēnu skaitu ar VSNA III līmeni no 2006., - 2022. gadam salīdzinājumā ar skolēnu skaitu, kas uzsāk apmeklēt logopēda nodarbības. Pēc datu analīzes secināts, ka skolēnu skaits ar VSNA III līmeni gadiem ejot pieaug, īpaši akcentējot 2018.-2020. gadu, kas liek aktualizēt šo problēmu skolotāju - logopēdu vidū un izdarīt secinājumus, ka šajā jomā vēl joprojām ir nepieciešami aktuāli risinājumi.

1. att. Statistiskie dati par skolēnu skaitu, kas uzsāk apmeklēt logopēda nodarbības salīdzinājums ar bērniem, kam konstatēts VSNA III līmenis Rīgas X. vidusskolā

Tāpat arī jāpiemin, ka autore *I. Iuliu* un *V. Martínez* 2021. gadā veicot pētījumu atklāja, ka stāstītprasmju sekmēšanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību nav pievērsta pietiekama uzmanība, līdz ar to nav pietiekamu koriģējoši attīstošo darbības programmu (*Martínez, Iuliu, 2021*) Ņemot vērā šīs likumsakarības, kā vienu no risinājumiem, autore redz aktuālu, modernu, daudzfunkcionālu, jaunu didaktisku materiālu izstrādāšanu un pielietošanu koriģējoši attīstošajā darbībā. Didaktiskā materiāla galvenais uzdevums vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstībā ir iemācīt bērnam dialogrunu un monologrunu, kā arī paplašināt vārdu krājumu rotaļīgā veidā, izveidojot īpašas komunikatīvās situācijas, (*Oleiņikova 2016*) kā arī to

mērķis ir rosināt runāt, radīt vajadzību izteikties, uzdot jautājumus otram. (Anspoka, Lanka 2002), tāpēc svarīgi būtu pilveidot šādus materiālus un izmantot koriģējoši attīstošajā darbībā.

Pētījuma objekts- koriģējoši attīstošā darbība 6-7 gadus veciem bērniem;

Pētījuma priekšmets: stāstītprasmes sekmēšana 6-7 gadus veciem bērniem ar VSNA III līmeni;

Pētījuma mērķis: pētīt 6-7 gadus vecu bērnu stāstītprasmes attīstību koriģējoši attīstošajā darbībā, izmantojot daudzveidīgus didaktiskos materiālus;

Hipotēze – stāstītprasmes pilnveide bērniem ar VSNA III līmeni būs efektīva, ja koriģējoši attīstošajā darbībā tiks izmantota: atstāstījumi, uzdevumi aprakstošu, radošu stāstījumu veidošanai, izmantojot didaktisko materiālu kopu -1) didaktiskais materiāls “Mana pasaku grāmata” atstāstījumu veidošanai; 2) didaktiskais materiāls “Apraksti, ko redzi” un “Meklē un atrodi” aprakstoša stāstījuma veidošanai; 3) didaktiskais materiāls “Un pēc tam...” un “Uzbur savu pasaku” radoša stāstījuma veidošanai.

Pētījuma uzdevumi –

- pētīt teorētisko literatūru par 6-7 gadus vecu bērnu attīstību kopumā, stāstītprasmēm, koriģējoši attīstošo darbību stāstītprasmju sekmēšanā, didaktisko materiālu izmantošanas iespējām;
- izstrādāt didaktiskos materiālus stāstītprasmes sekmēšanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību;
- analizēt ekspertu un nozares speciālistu izvērtējumus par izstrādātajiem didaktiskajiem materiāliem.

Pētījuma metodes:

- Teorētiskā – literatūras analīze.

Empīriskās:

- Ekspertu izvērtējumi par izstrādātajiem didaktiskajiem materiāliem.

Pētījuma bāze: jomu speciālisti – eksperti (4),

Diplomdarba saturs: 58 lapaspuses., (ievads, 3. nodaļa, 6. apakšnodaļa, secinājumi izmantoto avotu un literatūras saraksts, 9 pielikumi).

1. 6-7 GADUS VECU BĒRNU PEDAGOĢISKI PSIHOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS

Pamatojoties uz Ļ. Vigotska atziņu par veseluma pieeju, uzsverot, ka atsevišķas sarežģītas parādības un, to daba ir jāuzsver veselumā, jo atsevišķais ir cieši saistīts ar veselo, S. Tūbele (Tūbele, 2019) akcentē šo raksturojošo nostādni kā būtisku, analizējot bērna valodu kopumā. Savukārt J.A. Komenskis ir uzsvēris, ka mācību un audzināšanas process jāorganizē tā, lai skolēnos vienlaikus attīstītu intelektu un tikumību, lai tiktu izkopta roku veiklība, jūtu kultūra, griba un fiziskā veselība (Tūbele, 2002). Tāpat arī teorijas grāmatā tiek uzsvērti tādu zinātnieku un autoru atziņas, kas akcentē kopveseluma pieeju (Lieģeniece, 1999) bērna attīstībā, turpretim A. Binē, Ž. Piažē zinātniskie pētījumi par bērna intelektuālās attīstības novērtējumu, piemin, ka svarīgi ir novērtēt un izpētīt arī fizioloģisko, fizisko, psiholoģisko un vispārējo veselības stāvokli (Tūbele 2002). Autore savā teorētisko atziņu izpētē svarīgu lomu piešķir bērna raksturojumam veseluma skatījumā, ko zinātniski teorētiskajā bāzē par valodas traucējumu novērtēšanu, izšķir S. Tūbele (Tūbele 2019).

Logopēdijas nozarē lielu nozīmi ieņem kopveseluma pieeja apgūstot runas un valodas prasmes, izpētot bērna individuālās vajadzības un īpatnības, kā arī personību, tādā veidā logopēdam, skolotājam, vai citam pieaugušajam, kas strādā ar bērnu, vajadzētu saprast bērna kognitīvās, emocionālās un sociālās vajadzības balstoties uz teorētiskām idejām, kā arī personīgajiem novērojumiem, jo šīs zināšanas ļauj praktiķiem izmantot individuāli pielāgotu personisku pieeju.

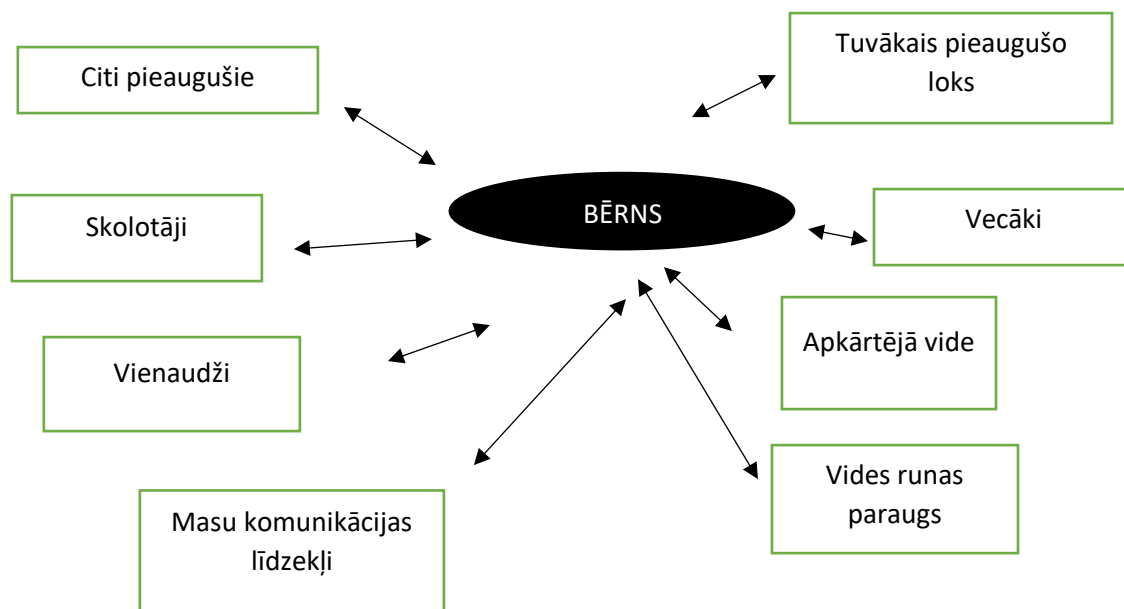
Runājot par novērojumiem tie var būt basltīti uz sarunām ar bērnu, informācija par viņa pieredzi, vērtēšanas rezultāti (Burns, 2012). Grāmatā par valodas traucējumu novērtēšanu S. Tūbele (Tūbele, 2019) apraksta četras galvenās jomas, kas jāaplūko bērniem ar runas traucējumiem – kognitīvā attīstība, fiziskā attīstība, sociālā attīstība, emocionālā un gribas joma. Zem šīm jomās tiek pakārtoti faktori, kas jāņem vērā strādājot ar bērnu, kam ir runas un valodas traucējumi. Tas savukārt palīdz izprast un pietuvināties tuvāk bērna vajadzību un attīstības īpatnībām, organizējot turpmāko korekcijas darbu. Traucēta runas attīstība ietekmē visus bērna psihofiziskos komponentus – uztveri, atmiņu, uzmanību, domāšanu, var nebūt precīza kustību koordinācija, arī darba temps ir lēnāks, līdz ar to ātrāk samazinās darba spējas, kā arī negatīvi ietekmē bērna raksturu un uzvedību (Šteinberga, 2016). Tāpēc būtiski aplūkot visus psihofiziskos komponentus konkrētajā vecumposmā, kā neatņemamu sastāvdaļu arī fizisko attīstību. Sākumskolas vecuma posms sākas 7 gadu vecumā, dažkārt arī 6 gados bērni uzsāk skolas gaitu. Šis vecumposms iesākas ar 7 gadu krīzes periodu un cēlonis tam ir straujas sociālās izmaiņas, jo par bērna referento grupu kļūst skola (Kalvāns, 2018). Svarīga šajā

sensitīvajā periodā ir adaptēšanās jaunajā skolas vidē, kā arī jāiemācās uzturēt attiecības ar jaunajiem klases biedriem un skolotāju. Par ļoti būtisku nozīmi bērnu attīstībā uzskatāmi ārējie faktori un to ietekme uz bērna attīstību. (skatīt 1.1. attēlu).

L. Āboltiņa (Āboltiņa, 2014), savā promocijas darbā veicot pētījumu par 7-gadīgo bērnu sociālo adaptēšanos skolā 1. klasē, piemin jaunākos pētījumus, kas apstiprina nostādni, ka bērnu kalendārais vecums ne vienmēr sakrīt ar bērnu psihisko (intelektuālo) vecumu, (Āboltiņa, 2014), tāpat arī Tūbele (2002) skaidro, ka nav tādas noteiktas robežas bērna attīstībai, katrs bērns attīstās savā tempā, katram ir savas psihofizioloģiskās īpatnības (Tūbele, 2002).

Ē. Kalvāns (Kalvāns 2018) pamatojoties uz G.Svences (Svence 1999) zinātniskajām nostādnēm par 6-7 gadus vecu bērnu skolas gaitu uzsākšanu piemin, ka uzsākot skolas gaitas par bērna vadošo darbību uzskatāmas mācības, tāpēc būtiski ir tas, ka rodas papildus slodze bērna kognitīvajai sfērai un tiek veicināta mācību interešu attīstība.

“Domāšana, atmiņa, iztēle, īpaši valoda – tas viss kopā veido bērna intelektu. Valoda ir tas spēks, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā ir saikne starp cilvēku un sabiedrību”(Tūbele 2002, 23).

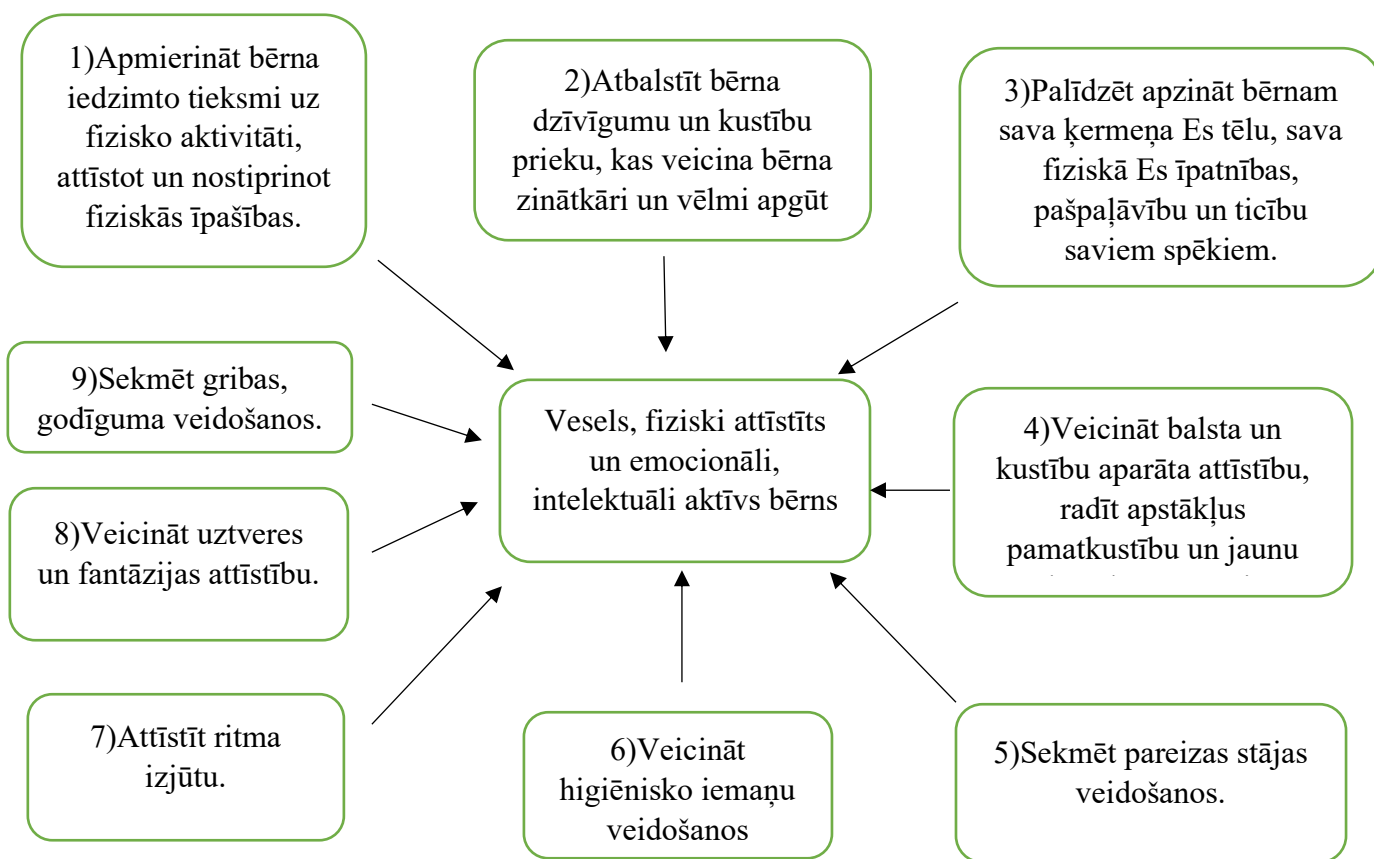

1.1.att. Ārējie faktori, kas ietekmē bērna attīstību (Tūbele, 2002, 22)

Vēlreiz atgriežoties pie faktoriem, kas ietekmē bērna runas un valodas attīstību, primāri aplūkojama bērna fiziskā attīstība, kuras pamatā ir kustību aktivitāte, motoriskās prasmes, līdzsvars, stāja u.c. priekšnoteikumi bērna tālakai izpētei.

Atsaucoties uz vairāku autoru zinātnisko literatūru Ā. Kraukle (1985), R. Kaņepēja (2003), M. A. Jakubovičs un O.V. Presnova (*Якубович, Преснова* 2006), *Howells K., Carney A., Castle N., Little R, (2018)* autori ir apkopojuši svarīgākos un būtiskākos priekšnoteikumus 6-7 gadus vecu bērnu fiziskajā attīstībā.

Fiziskās audzināšanas mērķis ir vesels, fiziski attīstīts un emocionāli, intelektuāli aktīvs bērns, tāpēc I.Pučure par būtisku piemin dažādus fiziskās audzināšanas uzdevumus, kas veiksmīgi mijiedarbojoties pakļautu bērnu daudzpusīgai attīstībai un sagatavotu veiksmīgi skolas gaitām (skatīt 1.2. attēlu).

1.2.att. **Fiziskās audzināšanas uzdevumi (Pučure, 2003, 94)**

I.Pučure kā būtisku atziņu piemin, ka fiziskā attīstība cieši saistīta ar bērna veselību un psihisko attīstību, tāpat akcentējot to, ka “bērns ir vesels tad, ja tas ne tikai neslimo, bet ir arī vispusīgi, tostarp arī kustību ziņā attīstīts, ja viņam ir labas fiziskā un garīgā darba spējas, ja viņš viegli piemērojas dažādiem apstākļiem” (Pučure, 2003).

K. Hovels analizējot dažādu pētījumu darbus piešķir nozīmi tam, ka fiziskā attīstība ir viena no septiņām mācīšanās un attīstības jomām, kas noteiktas Anglijas Early Years Foundation Stage Statutory Framework (2014), -tā tiek uzskatīta par vienu no galvenajām jomām līdzās

komunikācijai, valodai, personiskajai un sociālajai, kā arī emocionālajai attīstībai (Howell, 2018).

Par būtisku priekšnoteikumu šajā vecumposmā uzskatāma arī fiziskās attīstības un runas attīstības sasaiste. Tādējādi bērnu ar runas un valodas traucējumiem fiziskās audzināšanas koncepcijas nepieciešamība nosaka, to, ka runas traucējumu korekcija veicina organisma funkciju kvalitātes uzlabošanu. Motorā attīstība tiek uzskatīta par primārās izpētes posmu, kas pēctecīgi ietver arī personības attīstību, individuālās vecumam raksturīgas īpašības (Якубович, Преснова 2006).

Savukārt papildinot M.A. Jakuboviča un O.B. Presnovas ideju, I.Hadaņonoka studējot teoriju, izveidojusi vispārīgu shēmu, kas būtiski atpoguļo runas sasaisti ar motorajām funkcijām (skatīt 1.3.attēlu):

1.3.att. I.Hadaņonokas shēma (Andersone 2005, 20)

Tāpat arī izpētot tuvāk teoriju par smalkās motorikas sasaisti ar runas un valodas attīstību, jāpiemin, ka svarīgu atziņu šajā sakarā pieminējis M.M. Koļcovs (Кольцов, 1973), norādot, ka smalkās motorikas attīstību veicina individuāli vadītas spēles un vingrinājumi (piramīdas, gredzenu viršana, mozaīka, nūju likšana u.c.), kā arī svarīgi iemācīt bērniem pareizi satvert priekšmetus ar trim pirkstiem (īkšķis, rādītājpirksts, vidējaispirksts) (Кольцов, 1973).

Autore uzsver, ka šis vecumposms viennozīmīgi iezīmē nepieciešamību pēc kustības, aktivitātēm un motoriskās prasmes kļūst daudz izteiktākas. Fiziskā attīstība vecumā no 6-7 gadiem ir saistīta ar koordināciju, līdzsvaru un motoriskajām prasmēm. Tās izstrādājas iepriekšējos gados, taču šajā vecumposmā priekšplānā izvirzās precizitāte un spēja izmantot dažādas kustības kopā.

Būtisku informāciju kā par personu ieņem emocijas, jūtas, motivācija un gribas sfēra, - šie priekšnoteikumi aptver ne tikai dziļāku bērna psihisko attīstību konkrētā vecumā, bet palīdz pieaugušajiem izprast bērna personību, rakstura iezīmes un analizēt konkrētā bērna dziļāku izpratni.

Būtiski pieminēt, ka šajā vecumposmā attīstās psihiskās sfēras jaunveidojums – pārdzīvojuma vispārinājums., t.i. neveiksmju pārdzīvojumi rada noturīgu nepilnvērtības, aizskartas pašcieņas

un pazemojuma izjūtu. Savukārt pozitīva novērtējuma un veiksmes pieredze rada noturīgu sava nozīmīguma, kompetences un neatkārtojamības izjūtu.

Vairāki autori (Kalvāns 2018, Puškarevs 2001, Svence 1999, u.c.) piemin savās teorētiskajās atziņās, ka izveidojas vēl kāds jauns psihes jaunveidojums – jūtu loģika. Tā izpaužas kā bērna spēja novērtēt un analizēt savus pārdzīvojumus, kā arī apzināta tieksme pēc pozitīviem pārdzīvojumiem un izvairīšanās no negatīviem.

Būtiski atzīmēt šo vecumposmu ar vienu no izteiktākajiem krīzes posmiem. Tāpēc Kalvāns (Kalvāns, 2018) uzskaitījis septiņu gadu krīzes galvenās izpausmes formas, kas cieši sasaista emocionālās attīstības stūrakmeņus šajā vecumā:

- samākslota uzvedība;
- kaprīzums;
- afektīva reakcija;
- iekšējie pārdzīvojumi;
- konflikti ar vecākiem (Kalvāns, 2018).

Raksturīga liela emocionāla nepastāvība, garastāvokļa maiņas un nosliece uz afektiem. Svarīgi pieminēt, ka šajā periodā bērns spēj būt daudz patstāvīgāks un iztikt bez vecāku klātbūtnes, tāpēc psiholoģiski ir gatavs skolai, skolēns ir drošs ar saviem emocionālās inteliģences priekšstatiem un iezīmēm savā rīcībā (Irbe, 2017). Savukārt koncentrēšanās spēja ir daudz noturīgāka, uzticētos uzdevumus svarīgi paveikt līdz galam un jūtas par to gandarīts. Svarīgi akcentēt, ka mutiskos uzdevumus bērns spēj attiecināt uz sevi (Irbe, 2017).

Lai veicinātu piesaisti un radītu vēlmi uzticēties šajā vecumposmā, par ļoti nozīmīgu jāņem vērā bērna sociālo attīstību. Šajā vecumposmā jāakcentē dažas svarīgas iezīmes, kā piemēram, to, ka vitāli svarīgu lomu ieņem “pieķeršanās” draugiem, tas pierāda, ka šis vecumposms iezīmējas ar sociāli aktīvu periodu. Šis vecumposms turpina būt aktīvs spēļu un rotaļu periods, taču jāuzsver, ka bērniem aktuāli ir spēlēties ar sava dzimuma spēļu biedriem. (*Fountain, b.g.*)

Turpinot par dzimumlomu šajā vecumā, jāuzsver, ka lielākā daļa bērnu šajā vecumā ievēro dzimuma tipveida normas, kas iekšēji nosaka dzimuma vērtības un viņi vēlas saglabāt vienaudžu apstiprinājumu. (*Underwood, Rosen 2011*) Šajā vecumā lielu nozīmi arī ieņem pozitīvas uzslavas un pozitīva attieksme tieši par labu uzvedību. Viens no veidiem kā uzlabot uzvedību ir kopīgi ar bērnu izrunāt un izveidot noteikumus, tas savukārt mazinās negatīvo uzvedību. Vēl aktuāli vecumposmam ir uzvarēšana un zaudēšana, pārdzīvojumi par neveiksmēm un konkurētspējīga attieksme, tāpēc, lai neaizskartu pašcieņu un motivāciju,

bērnam šajā vecumā labāk izbvīrīt individuālus mērķus. Ar veiksmīgu pieaugušo idejām turpinās veidoties pozitīva paškonceptija.

Eksperimentāla uzvedība šajā vecumā ir ierasta attīstības sastāvdaļa. Īpaši jāpiemin, ka grupā bērni ir ļoti jūtīgi pret kritiku, tāpēc būtiski iemācīt viņiem pieņemt neveiksmes un koncentrēties uz panākumiem, mācoties no kritikas.

Par vienu no būtiskām detaļām sociālajā attīstībā jāpiemin tieksmi pieķerties kādam pieaugušajam, kurš ne būs nav vecāks, bet gan piemēram skolotājs, kāds grupas līderis, aprūpētājs, apkārtnes pusaudzis u.c. (*Fountain*, b.g.).

Nodaļas sākumā darba autore akcentēja G.Svences teikto, ka šajā vecumposmā papildus slodze ir bērna kognitīvajai sfērai. Tāpēc izpratni un sasaisti ar kognitīvās sfēras ietekmi uz bērna runas un valodas attīstības veicināšanu, nepieciešams tuvāk aplūkot teorētiskas idejas un koncepcijas par kognitīvās attīstības galvenajiem faktoriem, kuri to ietekmē. Turpmāk autore raksturo kognitīvo sfēru no dažādu teorētiku atziņām un aplūkos tuvāk šīs sfēras galvenos faktoros – atmiņu, uztveri, uzmanību, domāšanu un iztēli.

Būtiski pieminēt, ka zinātne, kas pēta kognitīvo attīstību, attiecas uz daudzajām izmaiņām, kas notiek no dzimšanas līdz briedumam kognitīvajā struktūrā, un tās darbības rezultātā novērojumiem indivīda uzvedībā. Šīs izmaiņas bieži tiek novērotas sakārtotas un progresējošas. Indivīda kognitīvā struktūra jebkurā brīdī ietver visu, ko indivīds ir iemācījies. Mācību produktus vai rezultātus var klasificēt kā uztveres informāciju, verbālo informāciju un prasmes, koncepcijas, principus, zināšanu struktūras, tostarp taksonomijas, un problēmu risināšanas prasmes, tostarp mācīšanās stratēģijas. Šie produkti sākotnēji tiek apgūti, iekšēji reprezentēti, sakārtoti un saglabāti attēlu un simbolu veidā, kā arī to nozīme un attiecības starp tiem. Mācīšanās attiecas uz patstāvīgām izmaiņām secināmā un novērojamā uzvedībā, kas izriet no prakses un pieredzes. Piemēram, bērns mācās atšķirt alfabēta burtus, rakstīt, skaitīt. Ja vien nenotiek mācīšanās, neviens no šiem preikšmetiem netiks sasniegts. Attīstība ir gan nobriešanas, gan mācīšanās rezultāts, un tā izmaiņas notiek ilgākā laika posmā un daudzos veidos (Klausmeier 1978). Kognitīvās teorijas aspektu aprakstījis I. Puškarevs (Puškarevs 2001), balstoties uz teorijas pamatlicēju Ž.Piažē (2002), kurš nozīmi kognitīvajai attīstībai un tās darbībām sagrupējis stadijās (skatīt 1.1. tabulu). Autore izšķir konkrētā vecuma stadijas, lai konkretizētu kognitīvās attīstības stadijas atbilstošam pētījumā aprakstītajam vecumposmam.

Ž.Piažē kognitīvās attīstības stadijas (Piažē, 2002)

Gadi	Stadija	Kognitīvā darbība
2-7	Pirmsoperāciju	Attēlojot reāli uztverto, bērns savā runā, zīmējumos. Lomu spēlēs, problēmu risināšanā lieto simbolus. Raksturīga centrēšanās uz vienu aspektu un egocentrisms.
7-11	Konkrētās operācijas	Domāšana ir loģiska, bet iespējama tikai par konkrētiem, reāliem objektiem.

Kā vienu no dominējošām psihiskām funkcijām jāpiemin domāšana. “Domāšanas operācijas iespējamas tikai par reāliem objektiem, situācijām, notikumiem vai tādiem, ko bērns spēj iztēloties,” jo šajā vecumā bērnam ir grūti domāt par abstraktām idejām, domāšanas operācijām jābūt saistītām ar realitāti un piedzīvoto, redzamo. Bērniem sākumskolas klasēs svarīgi darboties ar priekšmetiem, t.i.- zīmēt, izkrāsot, izgriest, līmēt utt. Svarīgi arī rādīt attēlus un objektus vizuāli, lai precīzāk veidotos priekšstats par apgūstamo mācību procesā (Puškarevs 2001).

Autore uzskata, ka savā darbā nozīmīgi aplūkot cilvēka psihi sadalījumu puslodēs. Svarīgi pieminēt, ka smadzeņu darbība bērniem un pieaugušajiem atšķiras, tā pilnveidojas un attīstās bērnam augot, tāpēc arī šis aspekts ir būtisks runājot par valodas un runas ietekmi uz bērna smadzeņu darbību konkrētajā vecumposmā. Tas savukārt apstiprina autores domas, ka būtiski logopēdu koriģējoši attīstošajā darbībā ņemt vērā visus priekšnoteikumus, kas saistīti ar bērna attīstību un veselību, kas varētu ietekmēt valodas korekcijas darba virzienu un metodes.

Cilvēka psihi sadalījumu puslodēs (*The Human Memory*, 2022)

<i>Kreisā smadzeņu puslode</i>	<i>Labā smadzeņu puslode</i>
Verbāli loģiskā domāšana	Radošums
Spēja analizēt	Iztēle

Lasīšana	Intuīcija
Rakstīšana	Holistiskā domāšana
Aprēķini, matemātika	Māksla
Secība	Sajūtu vizualizācija
Loģika	Nverbālās norādes
Vizuāli verbālā valoda	Ritms
	Sapņošana
	Emocijas

Bērniem, kuriem psihisko darbību un uzvedību vairāk regulē labā smadzeņu puslode, skolā raksturīga lasīšanas grūtības, traucēta secību uztvere un atcerēšanās, grūtības sistematizēt. Šie bērni lēni runā, viņiem ir pareizrakstības kļūdas, raksturīga hipersensitivitāte, nespēja mierīgi nosēdēt, hiperaktivitāte (Puškarevs, 2001). Tāpat apraksta *The Human Memory* (2022) aplūkojot cilvēka smadzeņu puslodes parāda, ka kreisā smadzeņu puslode atbild par secību (skatīt 1.2. tabulu) un verbāli loģisko domāšanu, turpretim, ja vairāk darbojas labā smadzeņu puslode, tad bērniem ar valodas traucējumiem secības un valodas apguve var būt traucēta.

Savukārt uztvere tiek raksturota kā priekšmetu, parādību, situāciju, notikumu atspoguļojums apziņā kopumā (veselumā), tiem tieši iedarbojoties uz sajūtu orgāniem, tātad uztvere ir sajūtu kopums. Uztveres procesā skolēns mācās konkrētu priekšmetu, parādību, īpašību, darbību u.tml. nosaukt ar konkrētu vārdu (Projekta “Atbalsts valsts valodas apguvei un bilingvālai izglītībai, metodiskais pielikums nr. 1., 2008).

Ē. Kalvāns (2018) uztveri šajā vecumposmā raksturo kā spilgtu un asu, taču nav pieteikami diferencēta, piemēram, bērnam var būt grūti noteikt atšķirību starp līdzīgiem burtiem (Kalvāns 2018).

Bērņa izzinošā darbība šajā vecumposmā iegūst daudz sarežģītākas formas (Audzināšanas un mācību programma bērnodarziem 1972) uzsverot, ka tieši uztvere kļūst mērķtiecīga, iepazīstoties ar dažādiem priekšmetiem vai to attēliem, attīstot novērošanas spējas. Pirmsskolas vecuma beigās izveidojas sensoriskās spējas, t.i. – precīzs acumērs, prasme ar skatu novērtēt proporcijas, kā arī attīstīta šajā vecumposmā ir fonemātiskā un muzikālā dzirde. Patvaļīga iegaumēšana un atkārtošana ir mērķtiecīgs mācību rezultāts. Jāpiemin, ka bērns sāk izmantot dažādus iegaumēšanas paņēmienus: grupē materiālu pēc tā būtības, atkārtojot to, kas jāiegaumē.

Būtisks akcents jāliek uz to, ka šajā vecumposmā attīstās tīša atmiņa, t.i. - bērni pakāpeniski iemācās tīši iegaumēt mazāk interesantu, emocijas neizraisošu mācību materiālu. Attīstās arī

saikne starp atmiņu un domāšanu – t.i. uzskates līdzekļu samazināšana veicina jēdzieniskās atmiņas attīstību, savukārt autoresprāt svarīgi darba kopējā kontekstā aplūkot Zviedrijas Neurozinātņu un Rehabilitācijas Departamenta zinātnisko pētījumu, kur tiek analizēts atmiņas jēdziens saistībā ar valodas attīstību un stāstītprasmi, pieminot, ka atmiņa ir sarežģīta un daudzu kognitīvo operāciju centrālais elements. Īstermiņa atmiņa ir spēja atcerēties nelielu uz īsu brīdi pieejamās informācijas apjomu konkrētā laika periodā. Īstermiņas atmiņas ierobežotais ilgums liecina, ka tās saturs laika gaitā “sabrūk”. Atmiņa tiek uzskatīta par vienu no galvenajiem faktoriem stāstītprasmju veidošanās procesā. Par šiem un citiem pierādījumiem kalpo zviedru pētījums, kas analizēja atstāstījumu veidošanas prasmes bērniem ar cerebrālo trieku, runas un valodas traucējumiem. Pētījuma rezultāti liecināja, ka spēja atstāstīt ir atkarīga no valodas sapratnes un atmiņas funkcijām. Līdz ar to ir svarīgi pārbaudīt bērna stāstītprasmes spējas kopā ar valodas un kognitīvajām spējām, lai nodrošinātu atbilstošu atbalstu. (Nordberg, Dahlgren, Miniscalco, 2015)

Kā svarīgu elementu kognitīvajā sfērā jāpiemin uzmanību un šajā vecumā skolēni divdesmit minūšu robežās spēj koncentrēties uz mazāk saistošas informācijas apguvi. Tīšās uzmanības attīstību veicina arī skolēnu patstāvīgās darbības iemaņas mācību procesā. Skolēns pats izvirza mērķi un kontrolē sevi mērķa sasniegšanas gaitā. Uzmanības īpatnības šajā vecumposmā aprakstījis Ē.Kalvāns (Kalvāns, 2018) raksturojot to kā noturīgu, bet slikti pārslēdzamu, nenoturīgu, bet labi pārslēdzamu un noturīgu un labi pārslēdzamu ar zemu uzmanības apjomu. (Kalvāns, 2018)

Par iztēles raksturojumu šajā vecumā būtiski vērtēt to, ka tā sasniedz tādu līmeni, ka vairākums ir spējīgi iztēloties sevi un savu dzīvi iedomu pasaulē (Aplociņa 2020). Šeit autore iezīmē paralēles ar sava darba pētījuma faktoru, ka iztēles attīstība ir būtisks stāstītprasmes sekmēšanas komponents, jo atveidojot vai radot jaunus tēlus, pakāpeniski samazinās vajadzība atbalstam izmantot uzskatāmo un konkrēto. Pieminot, ka “klausīdamies stāstus, pasakas, sešus līdz septiņus gadus veci bērni spilgti priekšstata pasaku un stāstu tēlus. Bērni var fantazēt arī bez darbības. Viņi sapņo, iztēlojas, par ko katrs kļūs un, ko paveiks nākotnē, prot veidot stāstījumu pēc sižetiskās attēlu sērijas” (Aplociņa 2020), autore apstiprina savas domas, ka svarīgu nozīmi stāstītprasmes sekmēšanā ieņem iztēle. Iztēles attīstībā nozīme tiek piešķirta rotaļām (Hibnere 1998). 6-8 gadīga bērna iztēle balstās uz diez gan lielu dzīves pieredzi un tā tiek saistīta ar īstenību un realitāti. Bērna dabiskā reakcija uz jaunu informāciju izpaužas radošā darbībā, nekopējot paraugus. Bērna iztēles jaunradees līmeņus iedala – oriģinalitātē, veiklībā, dinamiskumā, jūtīgumā, uztveres dziļumā, precizitātē, kā arī iniciatīvā (Dzintere, Stangaine 2007). Šajā vecumā iztēle ir bagāta. Veidojas spēja iejusties citā tēlā. Iztēles bagātība īpaši

atspoguļojas bērnu zīmējumos, rotaļās. Iztēle ir vislabāk attīstītais izziņu process. Iztēle darbojas ar tēlu un priekšstatu asociāciju ķēdēm, kā arī tai ir nozīme abstraktās domāšanas attīstībā. Pirmsskolas un jaunākā skolas vecumā bērniem piemīt dabiska interese izzināt jauno, atklāt likumsakarības, noskaidrot lietu un parādību mījsakarības, fantazēt un iztēloties (Kauliņa, 2013).

Svarīgākos un būtiskākos bērna personības raksturojuma pieturas punktus akcentējusi A. Kāle, kas sadarbībā ar radošā psiholoģijas centra “Ģimenei” veidojusi ieskatu bērna personības attīstības raksturojumam pirmsskolā un sākumskolā dažādos vecumposmos:

- Veidojas izpratne par savu vietu sabiedrībā;
- Veidojas apkārtējo cilvēku izvērtēšana iepazīstot savu un citu lomas;
- Ir noteikta vieta savā grupā;
- Diferencē fizisko raksturojumu no garīgā;
- Ir noteikts pašvērtējums (Kāle 2012).

Rezumējot visus bērna attīstības ietekmējošos faktorus, S. Tūbele (Tūbele2019) uzsver, ka iekšējai motivācijai, vajadzībām, jūtām sociālajam faktoram un kognitīvajai attīstībai ir liela nozīme personības attīstībā, turpretim tas viss ir cieši saistīts ar runas attīstību (Tūbele, 2019). Valodas attīstībai piemīt spēks, kas virza kognitīvo attīstību (Vigotskis 2005).

Aplūkojot nodaļu no teorētiskā skata punktu jāsecina, ka uzsākot korekcijas darbu ar bērnu, nepieciešams aplūkot bērnu veselumā, ņemot vērā viņa individuālās attīstības īpatnības. Svarīgi iezīmēt turpmākai darbībai un ņemt vērā bērna stiprās puses, lai veiksmīgi izvēlētos optimālākos paņēmienus, metodes un korekcijas līdzekļus.

Savukārt ņemot vērā kognitīvās sfēras ietekmi uz valodas attīstību jaunākajos pētījumos, psihologs Emobars, veicot pētījumus par bērniem ar VSNA, rakstījis, ka tiem traucēta vizuālā, audiālā un kinestētiskā uztvere, mazs atmiņas apjoms. Saglabāta jēdzieniskā un loģiskā atmiņa, tiek traucēta verbālā atmiņa. Bērni ātrāk aizmirst sarežģītas instrukcijas, tās elementus un secības. Arī verbāli loģiskās domāšanas operācijas ir traucētas. Šādi bērni bez palīdzības ar grūtībām apgūst analīzi un sintēzi, salīdzināšanu un vispārināšanu (Martinez, 2021). Tāpat disertācijā, pētot bērnus ar valodas traucējumiem un viņu spējām veikt atstāstījumu M.B Deere (Deere, 2016) apraksta, ka neskatoties uz to, ka bērnam jāatstāsta pazīstams stāsts un tā saturs, atstāstījuma veidošana ir “augsta” līmeņa uzdevums, kur nepieciešamas lingvistiskās, kognitīvās un sociālās prasmes (Deere, 2016). Tas pietuvina un ļauj izprast dziļāk autores tēmas

aktualitāti un sasaista visus valodas sistēmas attīstības komponentus ar bērna attīstību kopveseluma pieejas kontekstā. Nakamajā nodaļā autore izprotot bērna attīstības ietekmējošos faktorus analizēs bērnu vispārējo runas un valodas attīstību.

1.1.6-7 gadus vecu bērnu vispārējais runas un valodas raksturojums

Analizējot dažādu autoru pētījumus Latvijā, autore izvēlējusies pieminēt rakstu kopumu – “Bērna valoda Latvijā, 21.gs,” kur par smadzeņu centriem un to ietekmi un valodu rakstījis J. Raipulis, pieminot, ka –“tā, kā valoda veidojas, notiekot sarežģītai mijiedarbībai starp dažādiem smadzeņu centriem, tad tās rašanās notiek, tikai visām valodas veidošanā iesaistītajām struktūrām un funkcijām normāli darbojoties” (Raipulis 2015).

6-7 gadu vecumā ievērojami izmainās domāšana un valoda. Bērna valoda tuvinās pieauguša cilvēka valodai. Valodas kompetence sākotnēji veidojas, apgūstot runu, izprotot dzirdēto (Kauliņa, 2013). Bērnam kļūst iespējama valodas skaņu analīze: viņš prot izdalīt vārda skaņas, noteikt secību. Attīstās māka sakarīgi, sīki un pareizā secībā pastāstīt par dažādiem notikumiem (Audzināšanas un mācību programma bērnudārziem, 1972).

Lai bagātinātu bērna valodu svarīgi ļaut bērnam stāstīt par visu, ko viņš redz. Svarīgi arī lasīt priekšā stāstus un ļaut bērnam bez steigas atkārtot (Elango, 1984).

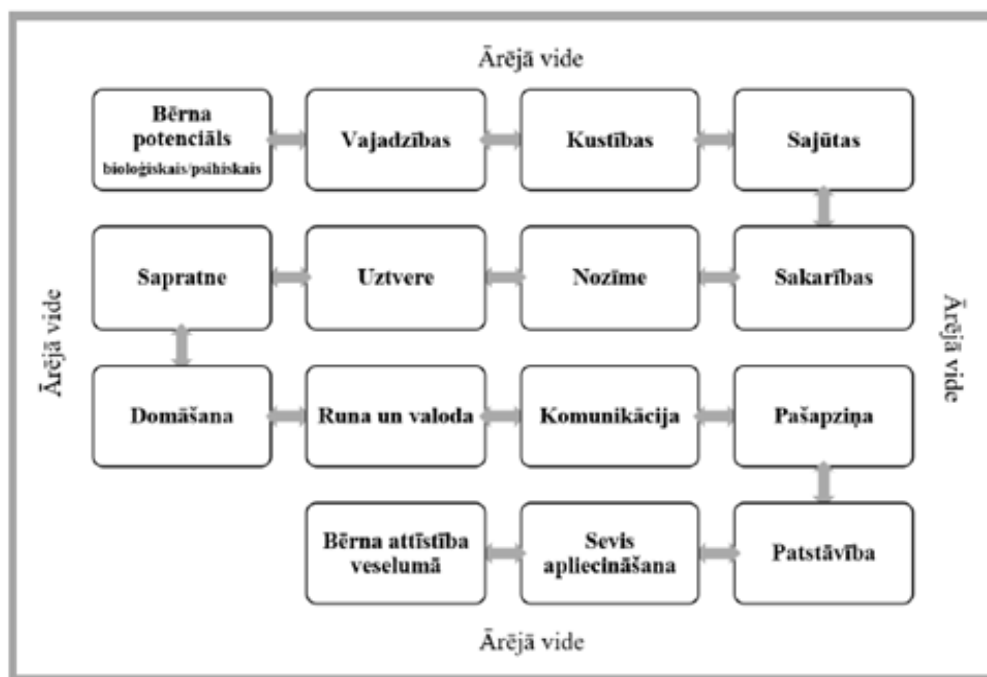
Atsaucot atmiņā vēlreiz pirmās nodaļas attēlu (skatīt 1.2. attēlu) par ārējiem runas ietekmējošiem faktoriem, skaidri un uzskatāmi var redzēt, ka ietekmi uz bērna runu un valodu atstāj tieši pieaugušie viņa dzīvē. Komunicējot un sarunājoties ar pieaugušo, bērns netieši izveido runas paraugu. Tāpat uzskata vairāki zinātniskās literatūras autori par valodas attīstību, kā piemēram, montesori pedagoģijas pētniece H. Helminga uzsver, ka gadījumu “papļāpāšana” un stāstīšana ar pieaugušo arī veicina bērna valodas attīstību (Helminga, 2006).

Tāpat teorētisko uzskatu pauž S.Tūbele (Tūbele 2015) pieminot, ka valodas apguves procesā bērni spēj apgūt valodas lietošanas gramatiskās likumsakarības, klausoties pieaugušā runā un speciāli nemācoties gramatikas likumus. Tas nozīmē, ka ar bērnu ir jārunā pilniem, skaidri saprotamiem teikumiem, jādod valodas paraugi. Lasot priekšā grāmatas, veicinot un stimulējot to smadzeņu darbību, kas atbild par runas attīstību un valodas apguvi (Tūbele 2015).

Šeit jāakcentē darba ievadā pieminēto, ka prasmīgu pedagogu vai vecāku virzība var bagātināt bērna izpratni par komunikāciju un sekmēt bērna runas attīstību (Tauriņa, 2015). Arī tendence par stāstu lasīšanas stratēģijām pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem, kā arī sociālās mijiedarbības nozīmi valodas attīstībā, kur bērnu un pieaugušo komunikatīvā mijiedarbība

sekmē valodas attīstību (*Kaderavek, Justice, 2002*), veiksmīgi apstiprina uz pētījumiem balstītu pieredzi par pieaugušā ietekmi uz bērna valodas attīstību.

Turpinot analizēt runas raksturojošās iezīmes šajā vecumposmā, līdztekus vārdu krājuma apjomam, un tā pieaugumam, svarīgi atzīmēt to, ka vecumposma beigās bērns pāriet uz konteksta runu, t.i. spēj atstāstīt izlasīto, aprakstīt attēlu, pastāstīt par saviem iespaidiem par attēlu vai tekstu. Sāk parādīties vēstījumi, kas izpaužas kā monologs vai stāsts. (*Кулагина, 1997*). G.Tomele savā promocijas darbā par “Bērna valodas attīstības veicināšanu un valodas traucējumu korekciju Montessori pedagogijas aspektā”, uzskatāmi pievērš uzmanību bērna runas un valodas attīstības procesam veselumā (skatīt 1.1.1 attēlu).

1.1.1 att. Bērna runas un valodas attīstības process veselumā (Tomele, 2022, 122)

Lai izprastu tuvāk ilustratīvo apskatu, kuru akcentējusi G.Tomele, svarīgi izprast visus pieminētos attīstības principus, kas kalpo par veiksmīgas attīstības rezultātu bērna dzīvē. Šeit īpaši svarīgi pieminēt to, lai veiksmīgi attīstītos runa un valoda, pirmsākums meklējams bērna attīstībai veselumā, ko autore jau aprakstījusi un pētījusi pirmajā nodaļā, savukārt pēc tam būtisks akcents ir uz sevis apliecināšanas un apzināšanās posmu, kas par pamatu kalpo runas un valodas attīstībai. Ar to jāsaprot, ka veiksmīgas logopēdiskās korekcijas, pedagoģiski psiholoģiskās darbības rezultāts ir saistīts ar ārējās vides ietekmi uz bērnu.

Kā norādījusi bērnu valodas pētniece D.Markus (Markus, 2003) “vecākajā pirmsskolas periodā, ja runas attīstība noris bez aiztures, bērns ir pilnībā apguvis dzimtās valodas fonētiku (spēj izrunāt un saklausīt visas dzimtās valodas skaņas), ir izveidojies priekšstats par runas

gramatiskajiem un sintaktiskajiem aspektiem. Šie priekšnoteikumi ļauj bērnam runu izmantot arvien daudzveidīgākās situācijās, tai skaitā arī, lai pastāstītu (vai atstāstītu) kādu notikumu, pasaku u.tml.” (Markus, 2003). Attīstās kontekstuālā runa šajā vecumposmā, kas ir cieši saistīta ar kognitīvo attīstību, tāpēc G.Svence uzskata, - “jo sarežģītākas domāšanas operācijas bērniem ir pieejamas, jo pilnīgāks un izvērtāks kļūst stāstījums” (Svence, 2008).

Runas funkcijas, kas ietekmē bērna psiholoģisko attīstību ir komunikatīvā funkcija, ar to saprotot bērna saskarsmes spējas ar vienaudžiem, kas sekmē rotaļu un spēļu iespējamību, izziņas funkcija, kad tiek paplašināts zināšanu un priekšstatu apjoms, kā arī regulējoša funkcija, kas sastīta ar iekšējās runas ortogēni un mērķtiecīgu uzvedību (Aplociņa,2020).

Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību ir grūtības pilnvērtīgi izmantot šīs funkcijas saskarsmē ar vienaudžiem, tādā veidā ierobežojot komunikācijas procesu.

1.1. Runas un valodas raksturojums bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību

Bērniem ar VSNA var būt traucēta ekspresīvā un receptīvā valodas attīstība. Receptīvās valodas un ekspresīvās valodas ideja ietver vēstījuma nodošanas un idejas formulēšanas teikumus. To pētot tuvāk jāieziņē to, ka atšķiras valodas traucējumu veidi un tos iedala 3 apakšgrupās –

- 1) Ekspresīvās valodas traucējums – traucēta spēja formulēt idejas un vēstījumu, lietojot vārdus un teikumus;
- 2) Receptīvās valodas traucējums – traucēta spēja saprast vēstījumu ,kas ietverts vārdos vai teikumos;
- 3) Ekspresīvā sun receptīvās valodas traucējums – traucējumu kombinācija vēstījuma uztveršanā/saprašanā un izveidošanā (Tūbele 2019).

Ja vēstījuma un formulēšanas iespējas bērnam ir vājas, tad svarīga ir pieeja un metodes pieaugušā ar bērnu komunikācijas un sazināšanās prasmju attīstīšanai, kā arī to mērķtiecīgai uzlabošanai koriģējoši attīstošajā darbībā.

Balstoties uz I. Vigotska (*Выготский*, 2003) atziņu, S.Tūbele piemin šī zinātnieka uzskatu, ka, - “lai uzsāktu adekvātu koriģējoši attīstošo darbību, ir precīzi jānosaka skolēna pašreizējais attīstības līmenis – pakāpe (skatīt 1.2.1. tabulu), uz kuras atrodas bērns, lai varētu straujāk un pilnvērtīgāk turpināt augšupeju pa attīstības kāpnēm (Tūbele, 2019).

Lai precīzāk izprastu valodas sistēmas nepietiekamu attīstību kā definējamu apgalvojumu, Tūbele (Tūbele 2002) skaidro, ka valodas sistēmas nepietiekama attīstība jeb VSNA ir sistēmisks traucējums, kad skarti visi valodas komponenti – fonētika, fonemātiskie procesi, leksiska, gramatika ar nosacījumu, ka bērnam ir normāla redze, dzirde, intelekta attīstības līmenis (Tūbele, 2002., 17).

Balstoties uz ievadā izpētītajiem rezultātiem un tā attainojumu diagrammā, autore uzskata, ka savā darbā ir būtiski izšķirt 3. un 4. runas attīstības līmeni valodas sistēmas nepietiekamas attīstības gadījumā, jo tas skar visvairāk autores darbības pieredzi vispārīzglītojošo skolu praksē. Tāpēc balstoties uz šo pieņēmumu, autore zemāk darbā aplūko un izšķir abus šos līmeņus kā būtiskākos kopējā darba kontekstā.

1.2.1. tabula

Runas attīstības līmeņi valodas sistēmas nepietiekamas attīstības gadījumā (Tūbele 2019, 12)

3.runas attīstības līmenis	4.runas attīstības līmenis
-Izvērsta runa ar fonētiski fonemātiskās un leksiski gramatiskās jomas nepietiekamas attīstības elementiem	-Grūtības atsevišķu skaņu izrunā
-Novēro nenoturīgu skaņu aizstāšanu, jaukšanu	-Grūtības vārdu un sarežģītu zilbju struktūru atkārtošanā
-Atkārtojot logopēda teikto, trīs un četru zilbju vārdus izrunā pareizi, bet savā runā tos izkropļo	-Nav pieteikami attīstīta fonemātiskā uztvere
-Daudzas leksiskās nozīmes lieto neprecīzi	-Pieļauj kļūdas vārdu darināšanā
-Neprot izmantot vārdu atvasināšanas paņēmienus	-Vārdu krājums kopumā pietiekams, bet ir neprecīza izpratne par retāk sastopamiem vārdiem, sinonīmiem, antonīmiem
-Patstāvīgajā stāstījumā nelieto sarežģītas konstrukcijas teikumus	-Izteiktas grūtības izprast sakām vārdus, parunas, minēt mīklas
-Novēro disgramatismus	-Saistītajā runā – grūtības secīgi un loģiski izklāstīt tekstu, “iestrēgst”, uz

	otršķirīgām detaļām, atkārtoti iepriekš teikto
--	--

Tā kā bērniem saistītā runa ir dziļi traucēta vai tā nav izveidojusies, tad viņu komunikācija ar vienaudžiem un pieaugušajiem ir apgrūtināta. I. Cupere atzīst, ka šiem bērniem ir nepieciešama pieaugušā palīdzība, lai izstāstītu savu domu. Ierobežotais vārdu krājums kavē prasmi dalīties savos pārdzīvojumos, piedzīvojumos, iespaidos (Cupere, 2011).

Aprakstot smalkāk bērnu ar VSNA raksturojumu un iezīmējot precīzi tās izpausmes, Tūbele (2019) norāda, ka bērni ar VSNA:

- nevar atrast vajadzīgās leksiskās vienības izteiciena veidošanai;
- samaina vārdus pēc fonētiskās līdzības;
- samaina vārdus pēc semantiskās līdzības;
- sintaktiski nepareizi lieto frāzi;
- daži spēj reproducēt kopējo teksta satura shēmu,
- dažos gadījumos izprot zemtekstu;
- reizēm sastopas ar lielām grūtībām teksta kopējā satura reproducēšanā (Tūbele, 2019).

Rakstot, ka “ir ievērojamas atšķirības starp runas attīstības līmeņiem. Līdz ar to atšķirīgi būs galvenie koriģējoši attīstošās darbības mērķi un uzdevumi” (Tūbele, 2019), daudzu zinātnisko grāmatu autore piesaista darba autores domu un idejas par koriģējoši attīstošo uzdevumu mērķu virzīšanu uz rezultātu, kā arī būtisku iepriekšējo padziļināto izpēti, tikai pēc tam izstrādājot noteiktu didaktisko materiālu veiksmīgai koriģējoši attīstošai darbībai.

Darba kopējā kontekstā jāpiemin, ka pirmo reizi par vispārēju runas neattīstību jeb kā savādāk formulēts valodas sistēmas nepietiekamu attīstību teorētisko pamatojumu formulēja R.E. Levina un Defektoloģijas pētniecības pētnieku komanda- N.A. Nakašina, G.A.Kaše, L.F.Spirova, G.I.Žarenkova u.c. (Волкова 2004, 513). R.E. Levina un kolēģi viņas laboratorijā izstrādāja runas vispārējās nepietiekamas attīstības izpausmju periodizāciju: no pilnīgas runas saziņas līdzekļu trūkuma līdz paplašinātām saistītās runas formām ar fonētiski fonemātiskas un leksiski gramatiskas nepietiekamas attīstības. Katram līmenim ir raksturīga noteikta primārā valodas traucējumu un sekundāro izpausmju attiecība. Bērna individuālo progresu ātrumu nosaka primārās valodas traucējuma smagums un tā formas. R.E. Leņina un citi zinātnieki izšķir trīs runas attīstības līmeņus, kas atspoguļo tipisko valodas komponentu stāvokli pirmsskolas un skolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Iepriekš aplūkojot tuvāk

VSNA 3. un 4. līmeni pēc S. Tūbeles, autore nolēma izpētīt L.Volkovas un T.B.Fiļičevas piedāvāto VSNA līmeņu raksturojumu (skatīt 1.2.2.tabulu) un veikt plašākus salīdzinājumus, lai pēc iespējas vairāk pietuvotos valodas sistēmas nepietiekamas attīstības izpētei un izpratnei, lai veiksmīgi tālāk izstrādātu daudzveidīgus didaktiskos materiālus stāstīprasmju sekmēšanai.

1.2.2. tabula

“3.un 4. runas attīstības līmenis pēc L.Volkovas un T.B.Fiļičevas” (Волкова 2004)

(Филичева 2003)

3.runas attīstības līmenis L.Volkova (Волкова 2004)	4.runas attīstības līmenis T.B.Fiļičeva (Филичева 2003)
Paplašinātas frāzes ar leksikas elementiem	Nav izteiktu skaņu izrunas traucējumu
Nepietiekama gramatiskā un fonētiski fonemātiskā attīstība	Pamana tikai detalizētākā izpētē
Atkārtojot frāzes, runā tās izkropļo	Nepietiekama skaņu diferenciacija
Skaņu izrunā daudz kļūdu	Neprecīza izruna, izteiksmīgums
Leksisko nozīmju neprecīzs lietojums	Nedaudz plakana artikulācija, neskaidra dikcija
Aktīvajā runā dominē lietvārdi un darbības vārdi	Grūtības sieviešu un vīriešu dzimtes apzīmējumos
Nelieto pietiekamā daudzumā vārdus, kas apzīmē objektu īpašības, to stāvokļus, darbības	Grūtības teikumu konstrukciju veidošanā ar pakārtotiem teikumiem
Nespēj izmantot vārddarināšanas metodes	Saistītas runas grūtības
Runā dominē vienkārši paplašinātus teikumus	
Grūtības atšķirt morfoloģiskos elementus – skaitlis, dzimte;	
Grūtības izprast laika un telpas cēloņsakarības	

Tādējādi bērnus ar 4.runas attīstības līmeni ļauj izdalīt ar vieglāku valodas sistēmas nepietiekamu attīstību kā neatkarīgu kategoriju. Bērni ar VSNA vāji analizē valodas parādības. Viņi nespēj ievērot, analizēt un noteikt atsevišķus valodas elementus un apzināti lietot tos savā praktiskajā darbībā.

2. STĀSTĪTPRASMES RAKSTUROJUMS PEDAGOGISKAJĀ ASPEKTĀ

Zinātniskajā literatūrā un pētījumos ir virkne dažādu stāstītprasmes jēdziena skaidrojumu, kā piemēram, stāstītprasmi pedagoģiskajā aspektā raksturojušas R. Kaņepēja un V. Kalniņa, izskaidrojot stāstītprasmi kā kāda fakta izvērstu izklāstu un stāstījuma saturu bērns veido patstāvīgi, tajā atspoguļojas viņa personīgā pieredze, emocijas (Kalniņa, 1990), savukārt stāstītprasme ir īpašas runas spējas, kuras jāattīsta jau pirmsskolas vecumā. Stāstītprasme ir īsāks vai garāks monologs, kurš var ietvert dialogu (Kaņepēja 2003). Atsevišķi skaidrojot stāstījuma termina nozīmi, jāatzīmē, ka stāstījums – brīvs izklāsts, vēstījums runā vai rakstos, parasti par noteiktu tematu; paveikta darbība, kuras rezultāts ir stāstījums – teksts, ko kāds veido, ir izveidojis stāstot vai rakstot (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Savukārt prasme ir zināšanu un darbības paņēmieni apguves pakāpe, kas cilvēkam dod iespēju apgūtās zināšanas un iemaņas izmantot atbilstoši jaunajiem darbības mērķiem (Koemetss, 1984). “Bērns mācās runāt ģimenē” autore apgalvo (Irbe, Lindsberga 2017), ka stāstījums, stāstītprasme, saistītā runa ir šī vecuma galvenais apguves uzdevums un raksturīgi šim vecumam, ka stāstījums spilgti raksturo bērna personību un iezīmes:

- Domāšanas loģiku, tā ir saprātīga, pareiza, pamatota,
- Stāstījums pietuvinās dzimtās valodas prasībām,
- Atbilstīga vārdu izvēle, gramatisko formu lietošana, pareiza un izteiksmīga runa (Irbe, Lindsberga 2017).

“Bieži dzīvē nepieciešams stāstījums, izklāsts, atstāstījums – t.i. monoloģiskā runa, kam parasti ir kāds mērķis, noteikts saturs, secība, pat apjoms. Tā cieši saistīta gan ar atmiņu, gan domāšanu, iztēli un pārējiem izziņas procesiem. Bērniem parasti ļoti patīk stāstīt par visu redzēto, dzirdēto” (Liepiņa, 2008). Stāstījums ietver konkrēta laika un vietas mijiedarbību attiecībā uz personām, kas tajā piedalās, un atbilstošu viņu reakciju uz šiem notikumiem. Stāstījuma valoda atšķiras no sarunvalodas, kas ir ļoti kontekstualizēta. Stāstījuma valoda parasti koncentrējas uz notikumu virkni, kas bērnam jāatstāsta izmantojot aprakstošu valodu. (Deere, 2016) V. Kalniņa uzsver, ka bērniem 5 – 6 gadu vecumā jāapgūst divi monoloģiskās runas veidi – stāstīšana un atstāstīšana (to viselementārākajā formā). R. Kaņepēja uzskata, ka stāstījumā ir iespēja redzēt bērna runas attīstības līmeni (Kaņepēja 2003).

Šajā vecumā veidojot aprakstošu stāstījumu bērns spēj analizēt, uztverot detaļas, sintezēt – apvienojot dažādas detaļas stāstījumā, vispārināt – apvienojot uztverto arī pareizi atbildēt, klasificēt – par dažādām tēmām (mājputni, ūdensputni, gājputni utt.) (Irbe, Lindsberga 2017).

“Plūstoša, saistīta runa tiek uzskatīta par signālu, ka domas un runas attīstība ir vienotas” (Tūbele 2015). Lai veiksmīgāk izprastu kopainu kādu veido bērns, kam šajā vecumā ir pilnvērtīga valodas un runas attīstība un no tā likumsakarīgi arī stāstītprasme, autore uzskaita preikšnosacījumus:

- Labprāt iesaistās sarunā, atbild uz jautājumiem un uzdod tos arī pats;
- Prot uz klausīt un saprast citu teiktās domas, uzdot precizējošus jautājumus;
- Prot gramatiski pareizi izteikt savas domas un pārdzīvojumus, pieredzēto;
- Literārus darbus spēj atstāstīt tuvu tekstam, ievērojot darbības secību un teksta īpatnības;
- Prot lasītājā tekstā un dzirdētajā stāstā atrast būtisko;
- Stāstot prot izmantot tiešo runu;
- Prot analizēt lasītā saturu, sakārtot to loģiskā secībā;
- Prot formulēt savus izteikumus;
- Veido sižetiski vienotu stāstu par attēlu sērijām;
- Notiek pāreja no egocentriskās runas uz socializēto runu un domāšanu;
- Spēj loģiski pabeigt iesāktu stāstu (Burčaka, Kušnere, Laganovska, Landra, Šūmane, Tūbele, Vīgante, 2013).

V.Kalniņa, R.Kaņepēja, M. Aleksejeva un V. Jašina, I. J. Kondratenko -ņemot par pamatu bērnu psihiskos procesus, stāstījumus var iedalīt šādās grupās:

1. Stāstījumi pēc uztveres: -aprakstošs stāstījums;
2. Stāstījumi pēc atmiņas: atsāstījums;
3. Stāstījumi pēc iztēles: radoša stāstījuma veidošana.

Atstāstījums tiek raksturots kā literārā teksta radoša atveidošana ar runas valodas palīdzību (Kalniņa, Skrube, 1990). Šajā procesā tiek saglabāta autora valoda un tās īpatnības kā arī secība.

Par secības nozīmi atstāstījumā raksta dažādi rietumu autori, kā, piemēram, A. Forsa (*Forss*, 2019) uzskata, ka secība ir būtiska komunikācijas un dzīves prasme. Secība nozīmē spēju sakārtot informāciju, valodu un darbības pareizā secībā. Kad bērni kļūst vecāki, viņi izmanto secību, lai iemācītos lasīt, rakstīt un veikt darbības, lai pabeigtu konkrētu darbību. Secība ir nepieciešama daudzās akadēmiskajās jomās, īpaši valodas apgūvē, turpretim jāpiemin, ka mēs izmantojam secību visās dzīves jomās. Secības noteikšanas grūtības var rasties valodas traucējumu vai uzmanības trūkuma dēļ (*Forss*, 2019). Uz jautājumu kāpēc nepieciešams mācīt

secību, autore atradusi atbildes angļu autoru rakstos, kā piemēram, (*Sh. Mc. Donnchaidh, 2022*) akcentē prasmes, kas veidojas skolēniem ar secības izpratni:

- izprot tekstu, galvenokārt stāstījuma tekstu;
- izprot teksta struktūru un tā savienošanos;
- izprot kā teksti tiek saglabāti un saskaņoti, izmantojot savienošans paņēmienus un pārejas;
- prot sakārtot informāciju un idejas savā rakstītajā tekstā;
- attīstās problēmrisināšanas prasmes,

Izprotot kritiskās lasīšanas stratēģijas, secības izpratne ļaus skolēniem vēlāk izprast kā notikumi attīstās lasīšanas laikā, un tas palīdzēs viņiem izveidot vienotu un loģisku rakstīšanas iemaņu. (*Donnchaidh, 2022*) Tas liek secināt, ka secība ir jā māca bērniem, iekļaujot gan mācību stundās, gan individuālajās nodarbībās. Bērniem ar tipisku attīstību secības iemaņas jau veidojas dabiskā ceļā, savukārt bērniem ar valodas traucējumiem vai mācīšanās grūtībām šīs iemaņas ir jāapgūst kopā ar pieaugušo koriģējoši attīstošā darbībā, izmantojot dažādus metodiskos paņēmienus.

Ja runājam par mācību procesa īstenošanu vispārīzglītojošās skolās, tad uzdevumi, kas balstās uz konteksta norādēm un ilustrācijām, veicina iztēli. Veicināt iztēli palīdz skolotāja prognozes par turpmāk notiekoš, pēc tam ļaujot to darīt skolēnam. Kartītes un attēli tiek modificēti un izmanto kā atgādnes stāstītprasmju aktivitāšu laikā, lai izdarītu secinājumus.

Secīga stāsta pārstāstā jeb atstāstījumā noder vizuālu atgādņu izmantošana, kā, piemēram, var izmantot, atgādni, “sākumā,” “vidū,” “beigās”.

Svarīgu lomu ieņem arī attēlu izmantošana (*Clark 2019*), bērni aktīvāk piedalās stāsta laikā, sāk paredzēt notikumus stāstā, uzzina, ka attēli var sniegt norādes par stāstu un varoņiem, un tas samazina kognitīvās prasības valodas apstrādei.

Atstāstījums ir literārā darba apzināta pārstāstīšana. Šajā darbībā aktīvi darbojas bērna domāšana, atmiņa un iedomu pasaule. Apgūstot atstāstīšanu bērnam nepieciešamas daudz iemaņu – klausīšanās literārā darbā, saprast pamattdomu, iegaumēt notikumu secību, saprast literārā darbā lietoto valodu, un apdomāt un sakarīgi nodot dzirdēto citam. Savukārt svarīgi ir tas, ka bērna atstāstījuma kvalitāte ir atkarīga no runas attīstīšanās efektivitātes (*Алексеева, Яшина, 2000*).

Pieminot jau atstāstījumu no dažādu autoru puses, svarīgi aplūkot arī atstāstījuma raksturojumu un interpretāciju citos avotos, autore kā vienu no tiem analizē metodisko pielikumu un tā grozījumu mazākumtautību skolām, kur izkaidrota atstāstījuma nozīme mācību

procesā, latviešu valodas un literatūras stundās – “atstāstījums ir radošs darbs, dzirdēta vai lasīta un izanalizēta teksta satura izklāsts, jauna teksta radīšana, izmantojot pamattekstu. Atstāstījums ir viens no efektīvākajiem skolēna atmiņas, domāšanas un runas prasmes attīstīšanas līdzekļiem.”

Atstāstījumam ir vairāki svarīgi uzdevumi:

- ar mākslinieciski augstvērtīgu tekstu iedarboties uz skolēna prātu, jūtām, iztēli,
- attīstīt skolēna atmiņu un loģisko domāšanu,
- izkopt skolēna runu, veidot valodas izjūtu,
- ievadīt skolēnu saskarsmes kultūrā (Projekta “Atbalsts valsts valodas apguvei un bilingvālai izglītībai, metodiskais pielikums nr. 1., 2008).

Aprakstoša stāsta veidošanas būtība slēpjas sensoro spēju attīstībā un saistīta ar novērošanas spējām. Tā ir cieši saistīta ar psihiskajiem procesiem- iztēli, domāšanu, domāšanas operācijām – analīzi un sintēzi. Aprakstu Kaņepēja salīdzinā ar statista kāda priekšmeta, parādības “fotogrāfiju” (Kaņepēja, 2003), savukārt apraksta atbilstoši uzdevumi ietver laika, vietas, izskata raksturojumu. Par īpaši svarīgu līdzekli apraksta veidošanai jāpiemin didaktiskās rotaļas kā sagatavošanās etapu.

Turpretim radošie stāsti var veidoties tikai tad, ja bērnam ir pietiekama literārā pieredze, kas tieši saistīta ar daiļliteratūru un runas iemaņām (Kaņepēja, 2003), tāpēc būtiski iezīmēt, - lai veidotos radošais stāstījums bērnam jāapgūst un jāpilnveido tas pa pakāpēm, kur pirmā būtu – improvizācija, t.i. – stāsta, pasakas sākuma vai beigu variantu izdomāšana, pasakas variantu izdomāšana, ja situācija būtu bijusi citāda. Otrā pakāpe būtu – tieša radoša darbība runā. Pedagogs, logopēds piedāvā tēmu, iespējamās darbojošās personas un vietu. Pēdējā posmā bērnam tiek piedāvāta tikai tēma, kas vēlāk balstāsuz bērna pašu brīvu izvēli.

Ņemot vērā visus šos priekšnosacījumus sekmīgas stāstītprasmes attīstīšanai koriģējoši attīstošajā darbībā, autores izstrādāja didaktiskos materiālu kopu veiksmīgai stāstītpramsju attīstīšanai, savā turpmākajā pētījumā pierādot, ka efektīva stāstītprasmes sekmēšana ietver atstāstījumu, aparsktošu stāstījumu un radošu stāstījumu uzdevumus un ir būtiski tos realizēt praksē. Salīdzinot apguves raksturu stāstītprasmei bērniem ar tipisku attīstību un bērniem ar VSNA, jāprecizē, ka bez attiecīgas pieaugušā palīdzības bērns ar VSNA nevar paša spēkiem nevar attīstīties runas prasmes, monologruna ir apgrūtināta, tai vajadzīgi dažādi specifiski korekcijas darba paņēmieni, lai bērnam palīdzētu analizēt, sintezēt, vispārināt un salīdzināt, kas skar verbāli loģiskās domāšanas operācijas.

2.1. Stāstītprasmes raksturojums bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību

Izpētot tuvāk I. Cuperes maģistra darba atziņas par stāstītprasmi raksturojumu bērniem ar VSNA, autore uzskata, svarīgu lomu šajā atziņu kopainā ieņem konkrētas pazīmes, kuras arī maģistra darba autore ir akcentējusi, pieminot, ka bērniem ar VSNA rodas grūtības stāstījuma apgūšanā, tas nozīmē, ka bērni netiek galā ar notikumu loģisko secību un atkārtoti atsevišķas epizodes. Tas notiek tāpēc, ka viņi neprot plānot savus izteikumus, rodas grūtības izvēlēties atbilstošus valodas līdzekļus, savukārt, atstāstot tekstu bērni ar VSNA kļūdās, atveidojot notikumu loģisko secību, izlaiž atsevišķus posmus, kā arī viņiem “zūd” personāži.

Ja runājam par aprakstošo stāstījumu, tad veidojot aprakstošu stāstījumu, bērni ar VSNA vienkārši nosauc priekšmeta īpašības, vai daļu no tām, pie tam neievērojot saistību: nepabeidz iesākto, atgriežas pie tā, ko jau bija izstāstījis. Pētījums par atstāstījuma veidošanu bērniem ar valodas traucējumiem pierāda, ka bērniem valodas sistēmas nepietiekamu attīstību ir grūtības stāstu izpratnē un veidošanā. Viņu atstāstījums bieži vien ir struktuāli mazāki un sliktākas kvalitātes salīdzinot ar vienaudžiem, kuriem ir normāla valodas attīstība. Deere atzīst, ka šīs grūtības var negatīvi ietekmēt akadēmiskos un sociālos panākumus viņu dzīvē. (Deere, 2016)

Diemžēl radošajā stāstījumā bērniem ar VSNA ir grūtības noteikt stāstījuma plānu, ievērot notikumu gaitu un nereti pildot radošu uzdevumu bērns atstāsta zināmu tekstu. Uzmanību pievērš arī secinājums, ka retos gadījumos bērni ar VSNA ir saskarsmes iniciatori. Viņi nevēršas pie pieaugušajiem ar jautājumiem, rotaļas nekommentē ar stāstījumu (Cupere 2011).

Kā I.Miltiņa (Miltiņa, Skribanovska 2019) ir minējusi, ka bērniem ar VSNA saistītās runas apguve kļūst par galveno mērķi visā koriģējoši attīstošajā darbībā, tad autore vērš uzmanību uz galvenajām problēmām stāstītprasmi bērniem ar VSNA un tie būtu -

- 1) Loģisko elementu izlaidumi stāstījumā;
- 2) Valodas līdzekļu primitīva izmantošana;
- 3) Teksta strukturālā neizpratne;
- 4) Aprakstošajā stāstījumā grūtības patstāvīgi noteikt priekšmeta pazīmes un to galvenās īpašības;
- 5) Izdalīt īpašību, pazīmju secību;
- 6) Saglabāt atmiņā minēto secību, kas faktiski ir aprakstošā stāstījuma plāns;

7) Aprakstošajā stāstījumā ir grūtības patstāvīgi noteikt:

- priekšmeta pazīmes un to galvenās īpašības,
- izdalīto īpašību, pazīmju secību,
- saglabāt atmiņā minēto secību, kas faktiski ir aprakstošā stāstījuma plāns;

8) Sarunā, veidojot stāstījumu par noteiktu tēmu – bilde, sižetu attēlu sērija, tiek konstatēti –

- -loģiskās secības pārkāpumi,
- -iestrēgšana uz sīkām detaļās,
- -galveno notikumu izlaišana,
- -atsevišķu epizožu atkārtošana;
- -stāstījumā izmanto vienkāršu neliela apjoma informāciju.
- -grūtības sagādā atbilstošu valodas līdzekļu izvēlē;
- -grūti veidot neatkarīgu stāstu, kas prasa mobilizēt radošās spējas, rodas skopi teksti. (Miltiņa, Skribanovska 2008). Svarīgi pieminēt, ka primāri ir runas traucējumi, bet sekundāri -saistītā runa.

Savas teorētiskās atziņas ir paudusi arī V. Gluhova (Глухов, 2011), raksturojot to, ka iztēles attīstība var būt nomākta bērniem ar VSNA, tas īpaši izpaužas, ja nepieciešams aprakstīt tēlus ar vārdiem. Grūtības sagādā arī radošie uzdevumi, tā piemēram, atstāstīt pedagoga stāstījumu, stāstījums no personīgās pieredzes vai sacerēt kaut ko jaunu. Bērniem ar VSNA ir grūti iztēloties situācijas, tāpat raksturīga nepietiekama priekšmetisko tēlu – priekšstatu esamība, tas nozīmē,- nenoturīga saikne starp vizuālo un verbālo sfēru. Bērņa iztēles tēli ir mazāk oriģināli, sliktāk strukturēti, iztēles attīstības līmenis ir nepietiekams, tāpēc konkrētas metodikas izvēle ir atkarīga no logopēda pieredzes, pieejamiem resursiem, kā arī skolēnu gatavības iesaistīties.

2.2. Koriģējoši attīstošā darbība stāstītprasmju sekmēšanā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību

Noteikti jāņem vērā to, lai korekcijas darba rezultāti būtu veiksmīgi vajadzīgs precīzs un konkrēts logopēdiskais slēdziens. Stāstītprasmē ir viens no pēdējiem runas attīstības komponentiem, kas būtu jākoriģē, lai veiksmīgi attīstītu valodu kopumā, tāpēc svarīgi veikt sākotnējo runas un valodas korekciju, kā arī pastāvīgi to uzlabot koriģējoši attīstošajā darbībā.

Koriģējoši attīstošā darbība ir pedagoģiski psiholoģisko un logopēdisko pasākumu kopums bērnu fiziskās, runas un psihiskās attīstības traucējumu mazināšanai, novēršanai, ko veic

skolotājs logopēds; kompleksa darbība, kas ietver skaņu izrunas traucējumu korekciju, fonemātiskās uztveres attīstīšanu, vārdu krājumu bagātināšanu, utt. (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Korekcijas un attīstošais darbs ar bērniem ar VSNA veicams šādos virzienos:

- izrunas korekcija un fonemātiskās dzirdes attīstīšana;
- fonemātiskās analīzes un sintēzes iemaņu attīstīšana;
- leksisko traucējumu novēršana (vārdu krājumu bagātināšana, vārdu morfoloģiskā analīze u.c.);
- gramatiskās uzbūves traucējumu novēršana (teikumu konstruēšana, pārkonstruēšana u.c.);
- saistītās runas attīstīšana (pārrunas par veicamo darbu, secinājumi, visparinājumi, vērtējums, adekvāta gramatisko terminu lietošana u.c.) (Tūbele, Lūse 2012).

Korekcijas darbs pie saistītas runas pilnveides un stāstītprasmju attīstīšanas ir saistīts ar dažādu stāstu un atstāstu veidošanas prasmju turpmāku nostiprināšanu.

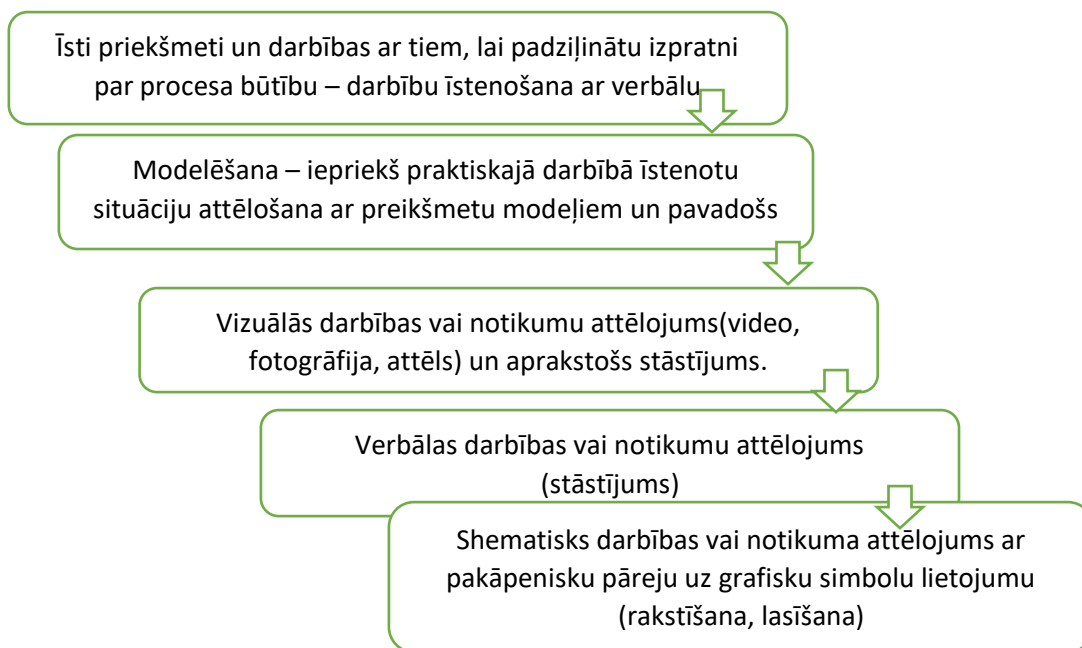
Vispirms tiek izstrādāts ikdienas vārdu krājums un visvienkāršākās valodas frāzes. Tas nodrošina elementāras sazināšanās formas. Pamazām tiek ieviests leksiskais materiāls, kas nepieciešams abstraktāka rakstura jēdzienu izteikšanai un gramatiskās formas kļūst sarežģītākas. Pamatojoties uz to tiek veikta pāreja no dialogrunas uz aprakstošio stāstījumu. Darbs pie vārda. Darbs pie teikuma. Darbs pie saistītas runas.

L.C. Volkova (Volkova, 2004) apraksta korekcijas darba metodes pa posmiem vispārīzglītojošo skolu programmā:

-sākotnēji galvenā uzmanība tiek pievērsta runas un valodas sapratnes noteikšanai un attīstīšanai (Volkova, 2004). Šeit pēc autores domām ir svarīgi pieminēt D.Kalinkas "Valodas sapratnes testu" (Kalinka, 2013). Pēc tam tiek veidots dialogs izglītojošu spēļu situācijās. Un pakāpeniski pāriet uz īsu sarunu atbilstoši bērnu priekšstatiem. Tematisko sarunu laiks. Uzmanība tiek pievērsta pareizu notikumu secībai, argumentācijai, vērtējuma, morfoloģiskās un sintakses praktiskā apguve likumsakarīgi rodas darba procesā. Izmantotais didaktiskais materiāls- jāņem vērā skolēna runas attīstības līmenis (Volkova 2004).

Lai pēc iespējas precīzāk pietuvotos pētāmo didaktisko materiālu izstrādei, to kvalitātei, atbilstoši vecumposmam, autore ir izpētījusi dažādu autoru stratēģijas koriģējoši attīstošajā darbā stāstītprasmes sekmēšanai. Lai korekcijas darbs īstenošana būtu veiksmīga un neradītu bērnos neskaidrības principu, tad svarīgi korekciju veikt pa soļiem, veiksmīgi realizējot tā

pakāpeniskuma principu. To, savukārt G.Tomele (Tomele 2022) savā promocijas darbā izšķir kā nozīmīgu mācību darba īstenošanu. (skatīt 2.2.1. attēlu.)

2.2.1. att. *Pakāpeniskuma princips korekcijas un mācību darba īstenošanā*
(Tomele 2022, 60)

Kā pirmo un būtiskāko attēlā var aplūkot to, ka svarīgi ir darboties ar īstiem priekšmetiem, kas savukārt padziļina izpratni par procesa būtību, tāpēc, ļoti būtiski pieminēt, ka bērna attīstības pamatfaktors ir darbība un aktivitāte. Darbodamies bērns vingrina savus orgānus, darbodamies viņš ietekmē savu apkārtni un iemācās arvien daudzpusīgāk un precīzāk atspoguļot, darbodamies viņš nodibina sakarus ar citiem cilvēkiem lietām, parādībām. Bez darbības nebūtu arī attīstības (A.Elango, 1984).

Tāpēc svarīgi akcentēt to, ka korekcijas darba pamatā ir darbība, darbošanās ar bērnu kopā, lai sekmīgi pilnveidotu bērna runas un valodas prasmes. Kā pirmo, uzsākot korekcijas darbu, autore apstiprina, ka darbojoties ar priekšmetiem bērns iepazīstas ar to daudzveidību, iepazīst materiāla struktūru, izzina to. Pēc tam bērns var veikt tālākās darbības, lai apstiprinātu to, ka ir iepzinis un izpētījis materiāla būtību, var sekot līdzi norādēm un uz klausīt skolotāja - logopēda stāstījumu. Kā galējo korekcijas darbības virzienu, uzskata bērna paša veidotu stāstījumu darbojoties ar materiālu.

Plašu sabiedrības un pedagogu atzinumu, metodei un pieejai - *storytelling* raksturo vairāki ārzemju autori, to praktizējuši un apstiprinājuši ar pētījumiem savā praksē. Stāstu stāstīšana ir metode ar kuras palīdzību tiek veicināta stāstītprasme un no tās visi izrietošie komponenti sekmīgai valodas attīstībai.

Cilvēks domā stāstu izteiksmē, t.i. cilvēkos smadzenes un centrālā nervu sistēma ir ieprogrammēta tā, ka cilvēkos jau ir ieprogrammēts izgudrot pēc vajadzības stāsta elementus, lai padarītu apkārtējo pasauli jēgpilnu, jo tas ir veids kā mūsu smadzenes ir savienotas un ieprogrammētas darbībai. Stāsts ir ieprogrammēts mūsu DNS., to agrāk saprata metaforiski, taču pētījumi apstiprina tā fizisko, faktisko un bioloģisko patiesumu. 100% aptaujas dalībnieki pētījumā apstiprinājuši, ka stāstu stāstīšanas stratēģija bija efektīva un saistošs papildinājums viņu stundām. Rakstnieks Š.Norfolks (Norfolk, 2018) ir savācis vairāk kā 150 kvantitatīvus un kvalitatīvus pētījumus, kuros novērtēta stāstu stāstīšanas efektivitāte.

“*Storytelling*” jeb stāstu stāstīšana ir veiksmīgs bērnu lasītprasmes veicinātājs, daži stāstu stāstīšanu korelē ar sasniegumiem matemātikā jomā, vispārējo problēmas risināšanu prasmēm un, jo īpaši izpratni. (Norfolk., Sh., 2018)

Pētījumu dati Apvienotajā Karalistē liecina, ka daudzi iestājas skolā ar vājām valodas un komunikācijas prasmēm, 20 % ir skolēni ar speciālajām vajadzībām, 5-7 gadu vecumā aptuveni puse no šīm vajadzībām tiek identificētas kā runas un valodas grūtības. Galvenās grūtības ir saistītas ar lasītprasmi, taču vēlākos pusaudžu gados ar uzvedības problēmām. Tāpēc vienu no efektīgākajām metodēm mācību stundās, lasītprasmes veicināšanā autors piemin stāstītmācīšanas metodi. Pamatojot šīs metodes efektivitāti autors piemin, ka stāstu stāstīšanas metode ietver manipulācijas ar sarežģītiem valodas, kognitīviem un sociālajiem procesiem, - runāšanu par notikumiem, to secību, cēloņsakarībām, laikas, vietas, telpas saikni un vienlaikus palīdznoturēt uzmanību. (Grove, 2013)

Parkinsons balstoties uz (Haven,2007) pētījumiem, stāstu struktūras izmantošana: uzlabo izpratni, pilnveido loģisko domāšanu, un vispārējos (starpriekšmetu) mācīšanos, rada motivāciju un entuziasmu mācīties, rada iesaistīšanos un kopības sajūtu, uzlabo lasītprasmi un valodas prasmi, uzlabo rakstītprasmi, atmiņu. (Parkinson R., 2011)

Lasīšana bērniem un satura apspriešana uzlabo bērna vārdu krājumu un palielina viņu izteikumu vidējo garumu (*Maul and Ambler.,2014*)

Kad bērni klausās stāstus ar interesantiem attēliem, viņi mācās to vizualizēt un bieži vien attīsta savu valodu kopumā., (*Klein., 2018*)

Stāstīšana un šīs darbības prasmes vienmēr ir bijusi viena no spēcīgākajām cilvēka pamatdarbībām laikam ejot. Visās civilizācijas un kultūras paaudzēs ir nodota gan stāstīšanas prasme, gan individuālie stāsti. Individuāli izdomāti stāsti, ko dēvējam par tautas pasakām veidoja kolektīvu gudrību, nododot uzkrātās zināšanas un vērtības neaizmirstamā un pieejamā

veidā. Mēs no stāstiem mācāmies un mācīšanās ir jautra. Stāsti rosina iztēli, radošumu, turklāt mācot bērniem stāstus, viņi iemācās mīlēt. Bērni stāstos un pasakās saskaras ar bailēm, zaudējumiem, trauksmi, sajūtu atšķirību, iebiedēšanu, atstumtību, kā arī ar prieku, panākumiem, draudzību un emocionālu izaugsmi.

Kā vienu no metodēm logopēdiskā darba korekcijā, kas uzlabo un ietver vairākus valodas uzlabošanas komponentus, ārzemju autori kā F. Klarka (*Clark, 2019*), Vaitheds R.M. (*Whitehead 2006*), Grova N. (*Grove 213*), Parkinsons R. (*Parkinson 2011*), Trovmane L.Dž. (*2018*), u.c. piemin, kopīgu grāmatu lasīšanas stratēģiju, kas tiek izmantots kā efektīvs veids ātri plānot nodarbības, lai sekmētu valodas attīstību, turklāt autore F. Klarka (*Clark 2019*) iesaka ieviest vecāku un personāla apmācības modeli, parādot atbalsta personālam kā ieviest kopīgas grāmatu lasīšanas stratēģijas mācību stundās. Tas var palīdzēt vēl vairāk vispārināt valodas prasmes.

Kopīgu grāmatu lasīšanas stratēģija ietver paņēmienu kopumu, ko pieaugušais var izmantot, lai palielinātu bērna iesaistīšanos tajā. Stratēģijas mērķis ir palīdzēt uzlabot bērna valodu un lasītprasmi, kā arī jaunu vārdu krājumu apgūšanu, atbildētu uz jautājumiem par stāstu vai pasaku un pietuvinātos varoņiem un notikumiem.

F. Klarka (*Clark 2019*) piemin, ka logopēdi redz studentus ar valodas traucējumiem, un balstoties uz pētījumiem uzlabojoties skolēnu mutvārdu valodai, uzlabojas arī lasītprasme. Tas nozīmē, ka ir pētījumi, kas atklāj, ja valodas iejaukšanās koncentrējas un plašu mutvārdu valodas prasmju kopumu, piemēram, vārdu krājumu, gramatiku, sintaksi, stāstījuma prasmēm un secinājumu izdarīšanu, tad tā ir saistīta ar lasītprasmi uzlabošanas skolēnu vidū.

Darba autore pamatojoties uz F. Klarkas teikto piekrīt, ka logopēdi, skolotāji un pieaugušie var strādāt pie visām šīm plašajām mutvārdu valodas prasmēm, izmantojot grāmatas kā vienu no stratēģijām koriģējoši attīstošajā darbībā skolēniem ar valodas sistēmas nepietikamu attīstību.

Savukārt, lai runātu par didaktiskajiem materiāliem koriģējoši attīstošajā darbībā ir jāpārzina precīzs skaidrojums, kas ietverts logopēdisko terminu skaidrojošajā vārdnīcā, t.i. didaktiskais materiāls – mācību līdzekļu uzskates un izdales veids (piem., kartīšu komplekti ar zīmējumiem, tekstiem vai skaitļiem. Tos izmanto pirmsskolēnu un skolēnu vispusīgas attīstības veicināšanai audzināšanas un mācību procesā; Didaktiskos materiālus plaši izmanto koriģējoši attīstošajā darbībā (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012). Koriģējoši attīstošā darbības jēdziena skaidrojums arī tiek aprakstīts “Logopēdisko terminu skaidrojošajā vārdnīcā” - koriģējoši attīstošā darbība – pedagoģiski psiholoģisko un logopēdisko pasākumu kopums bērnu fiziskās, runas un psihiskās attīstības traucējumu mazināšanai, novēršanai, ko veic skolotājs logopēds; kompleksa darbība,

kas ietver skaņu izrunas traucējumu korekciju, fonemātiskās uztveres attīstīšanu, vārdu krājuma bagātināšanu utt. (Lūse, 2012).

Pareizas runas veidošanās priekšnoteikums mijiedarbojas kopā ar bērna vispārējo un kognitīvo sfēras attīstību, un, lai to paveiktu viena no metodēm korekcijas darbā ir didaktisko spēļu un rotaļu izmantošana. Bieži vien logopēds izmanto didaktiskos materiālus modificējot tos rotaļu un spēļu veidā, apvienojot dažādas metodes, lai ieinteresētu bērnu valodas apguves procesā. Tas prasa gan zināšanas, gan personīgo bagāžu, praktiskās iemaņas darbā ar bērniem un arī personības kā indivīda prasme pietuvināties bērnam un ieinteresēt rotaļas un mācību procesā. Autores domas apstiprina I.Cupere, kas norāda, ka koriģējoši attīstošās darbības rezultāts ir atkarīgs arī no pedagoga personības. Skolotāja logopēda kreativitāte un radošums darbā ar bērniem, kam ir VSNA, palīdz nodrošināt individuālu pieeju katram bērnam, padarīt stāstītprasmes attīstīšanas nodarbības bērniem interesantas, mācību materiālu pietuvinot bērna interesēm (Cupere, 2011).

Uz līdzīgu atziņu balstās R. Boša (Boša, 1991) -viens no stāstītprasmes veicinātājiem ir attēli. Stāstījuma veids, kurš ir visvairāk izmantotais, bet tas tomēr prasa no pedagoga lielu prasmi metožu, paņēmienu izvēlē (Boša, 1991).

Svarīgs priekšnoteikums darbā ar bērniem izmantojot dažādus didaktiskos materiālus ir tā estētiskā kvalitāte un pievilcīgums. Rotaļlietām jāatbilst bērna attīstības pakāpei, tām jābūt izskatīgāk un izturīgām, tādām ar kurām bērnam patīk rotaļāties (Indre, 1984).

Didaktiskās rotaļas ir svarīgs faktors bērna psihisko spēju attīstībā. Jaunākie bērni interesējas par bilžu klucīšiem, burtu kartītēm, vienkāršām galda spēlēm (Indre, 1984).

I.Cupere balstoties uz R. Fišera (Fišers, 2005) atziņu par attēla nozīmi bērna attīstībā, apstiprina autores viedokli par to, ka attēli dod iespēju ne tikai bērnam paskatīties uz attēlu, bet sniedz iespēju aplūkot uzmanīgi un vērtīgi, koncentrēties uz to. Lai bērns koncentrētu uzmanību uz konkrētu attēlu un uzmanīgi vērotu to, nepieciešams, lai tas būtu krāsains (Cupere, 2011).

No trīs gadu vecuma bērns labprāt skatīsies grāmatu ar skaidrām, lielām, reālām bildēm. Klāt var būt arī īsi, vienkārši teksti (Irbe, Lindenberg, 2017). Attēliem vajadzētu būt daudzveidīgiem, jo tie var palīdzēt apgūt jaunus vārdus. Tiem jābūt ne tikai uzmanību saistošiem, bet arī bērniem saprotamiem. Daudzveidīgi attēli var palīdzēt dažādu un iespējams daudzveidīgu uzdevumu veidošanā (Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai, 2016).

Kvalifikācijas darba ietvaros L.Neimane (Neimane, 2018) apraksta Bošas atziņu par stāstītprasmes sakarībām ar attēlu, -bērna stāstījumi atkārtojas un pašus bērnus garlaiko, ja ir viens attēls. Nepieciešams, lai bērniem būtu dažādi attēli par vienu tēmu. Tas nozīmē, ka jābūt katram bērnam ir atšķirīgs sižets, bet visiem bērniem ir viena tēma. Iespējami viena nosaukuma attēli, bet attēlojamo priekšmetu atšķirībām krāsojumā vai citām atšķirībām attēlos (Neimane, 2018).

Tāpat autore uzskata par būtisku pieminēt, ka attēli vai grāmatu ilustrāciju aplūkošana vienmēr raisa sarunas, tāpēc palīdz aktivizēt runu un vārdu krājumu. Attēlu saturs, kurš ir tuvs bērnu dzīvei, atgādina kaut ko redzētu un attēlo personiski pārdzīvotu rada bērnos interesi. Attēlu izvēlē vienmēr jāņem vērā bērnu intereses un pieredze, bet būtisks bērna valodas attīstībā ir ne tikai speciāli organizētas darbības, bet arī visas dienas garumā ir pieaugušā runas saskarsme ar bērnu (Freiberga, 2016).

Par attēla nozīmi un izmantošanu korigējoši attīstošās darbības laikā autore turpina pieminēt L.Neimanes pieminētās atziņas balstoties uz pētījumu "Stāstītprasmes veicināšana ar attēlu palīdzību 3- 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā" aptverot ideju, ka viens no stāstītprasmes veicinātājiem ir attēli. Kā liels palīgs var būt attēli, kuriem jābūt krāsainiem, bērnam interesi raisošiem, daudzveidīgiem un saprotamiem, jo tie dod bērniem kādu pieturas punktu, pēc kā vadīties un uz ko koncentrēties. Jo lielāki, krāsaināki un bērnus piesaistošāki attēli, jo labāk bērns koncentrēsies, vērsīs uzmanību un veidos stāstījumu (Neimane, 2018).

Ideja par didaktisko spēļu iekļaušanu mācību procesā vienmēr ir bijusi aktuāla. Kā norāda K. Ušinskis -rotaļu laikā bērni vieglāk apgūst jaunu materiālu, un ieteica mēģināt padarīt stundas izklaidējošākas, jo tas ir viens no galvenajiem bērnu mācīšanas un izglītošanas uzdevumiem.

Visas didaktiskās spēles var iedalīt trīs galvenajos veidos: spēles ar priekšmetiem (rotaļlietas, dabīgi materiāli), galda apdrukātas un vārdu spēles.

Didaktiskās spēles un vingrinājumi ar gramatisko saturu ir nozīmīgs līdzeklis bērnu valodas stimulēšanā. Bērniem ar nepietiekamu runas attīstību valodas gramatiskās struktūras veidošanā bieži ir nobīde, tāpēc korekcijas galvenais uzdevums ir iemācīt bērniem pareizi veidot vienkāršus teikumus, prast izmantot vārdu savienojumu frāzēs un teikumos, un kā pēctecību – pareizi veidot sarežģītus teikumus.

Pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājums pēc apjoma ir ievērojami zemāks par pieaugušā vārdu krājumu. Runas attīstīšanas, izmantojot didaktiskās spēles un rotaļas, galvenais

uzdevums ir kvantitatīvi bagātināt bērna vārdu krājumu, aktivizēt un iemācīt to pareizi lietot, palielinot uzkrāto zināšanu apjomu par apkārtējo pasauli.

Didaktisko spēļu galvenais uzdevums attīstībai vecākajā pirmsskolas vecumā kopā ar vārdu krājuma turpmāku papildināšanu ir iemācīt bērnam dialogu un monologu runu. Tādējādi mūsdienu didaktisko spēļu sistēma sakarīgas runas attīstībai ir praktiska darbība, ar kuras palīdzību ir iespējams pārbaudīt, vai bērni ir detalizēti vai virspusēji apguvuši runas prasmes un vai viņi spēj tās pielietot, kad nepieciešams.

Īpaši izvēlētas spēles un vingrinājumi ļauj pozitīvi ietekmēt visus runas komponentus (Volkova 2004).

Autore piekrīt Dz. Albrehtas (Albrehta 1998) domām, ka mūsdienīgs skolotājs, skolotājs pētnieks vienmēr cenšas pēc iespējas tuvoties savu audzēkņu personības izpētes dziļēm. Jo daudzveidīgāki un smalkāki ir viņa pedagoģiskie instrumenti, jo veiksmīgāka būs viņa pedagoģiskā darbība (Albrehta, 1998, 84). Stāstīšanas prasme veidojas mācību procesā. Tāpēc, plānojot stundas mērķi, uzdevumus un norisi, vienmēr jādomā, kā attīstīt runas prasmes, piedāvājot skolēniem dažādus uzdevumus un vingrinājumus. Viens no labākajiem paņēmieniem, kā attīstīt un pilnveidot stāstīšanas prasmi, ir spēle (Vaivade, Valdmane, 2019).

3.DIDAKTISKO MATERIĀLU KOPA STĀSTĪTPRASMU SEKMĒŠANĀ BĒRNIEM AR VALODAS SISTĒMAS NEPIETIEKAMAS ATTĪSTĪBAS III LĪMENI

Kā pirmajā nodaļā autore minēja, ka aplūkojot un ņemot vērā bērna visas individuālās īpatnības, lai izvēlētos atbilstošākos korekcijas līdzekļus, pēc sarunām ar praktizējošiem logopēdiem, literatūras analīzes un metodisko materiālu izpētes stāstītprasmju attīstīšanas jomā, autore kā optimālāko korekcijas līdzekli bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību uzskata didaktiskos materiālu sēriju, kur galvenie korekcijas uzdevumi būtu - atstāstījumi, radoša stāstījuma veidošana un aprakstošs stāstījums, ko teorētiskajā bāzē apstiprinājušas - V.Kalniņa, R.Kaņepēja, M. Aleksejeva un V. Jašina, I. J. Kondratenko. Autores izstrādātajos didaktiskajos materiālos dominē attēls, tā krāsa, dažādība, tēlainība, ko kā nozīmīgu aspektu teorijā aprakstīja I. Cupere, Indre, R. Boša L. Neimane, A. Irbe, *Klain*.

Didaktisko materiālu izmantošanu koriģējoši attīstošajā darbībā autore pamato pēc principiem, kas būtu jāņem vērā strādājot ar bērniem, kuriem konstatēta valodas sistēmas nepietiekama attīstība:

- Bērniem atstāstījuma veidošanā ir grūtības noteikt stāsta galveno domu, varoņus, secību.

-Tāpēc autore izveidoja materiālu, kur galvenais priekšmets ir secību dēlis, kas dod iespēju bērnam salikt sekojošu secību nepazaudējot savu stāstījumu un sekojot līdzī plānam. Lai piesaistītu bērna uzmanību autore izveidoja šim nolūkam grāmatas atspoguļojumu. Tas rada sajūtu, ka bērns pats veido savu pasaku un ir grāmatas autors. Secību dēļa pamatne ir koka grāmata.

- Veidojot aprakstošu stāstījumu bērni ar VSNA vienkārši nosauc priekšmeta īpašības, vai daļu no tām, pie tam neievērojot sistību, : nepabeidz iesākto, atgriežas pie tā, ko bija jau izstāstījis (Cupure, 2011).

Tāpēc autore šim nolūkam izveidoja materiālu, kas palīdz arī aprakstošā stāstījumā neatkāpties no plāna. Bērns seko līdzī apla formas pamatnei un bultai nepazaudējot aprakstoša stāstījuma plānu, nosaucot konkrētas īpašības, kas atveidotas ar grafiku.

- Radošā stāstījumā bērniem ar VSNA ir grūtības noteikt stāstījuma plānu, ievērot notikuma gaitu.

Tāpēc autore izstrādāja materiālu, kur tiek izmantota secību dēlis – Mana pasaku grāmatiņa, bet plāna ievērošanai tiek izmantotas koka ripiņas, kas norāda uz stāsta sākumu, vidu, beigām.

- Nereti, pildot radošu uzdevumu bērns atstāsta jau zināmu tekstu.

Tāpēc autore papildus secību dēlim radošajā stāstījumā piedāvā dažādu bērniem aktuālu tēmu attēlus uz koka ripiņām, lai bērniem radītu interesi un veicinātu iztēli un fantāziju, tā, piemēram, – “Reiz laukos,” “Reiz pilsētā,” “Reiz okeānā,” “Reiz burvju mežā,” “Reiz kosmosā,” kas papildus stāstītprasmi attīstīšanai, veicina radošumu, iztēli, palīdz sasaistīt notikumus, veidot pašam radošu secīgu stāstu, kas virknējas ar notikumiem, un liek domāt, kā iepriekšējais attēls un notikums varētu papildināt nākamo.

- Bērniem ar valodas traucējumiem sagādā grūtības izdomāt jaunus notikumus, iztēloties, fantazēt;

Tāpēc autore izveidoja radošu pasaku dēli – “Un pēc tam...”, kas palīdz draiskāveidā izvēlēties bērnam galveno varoni, laiku, vietu un problēmu, kur vēlāk kā nosacījums uzdevumam kalpo izdomāt pasakas turpinājumu.

Materiālu kopīgais mērķis ir pilnveidot bērna stāstīšanas prasmi, ievērojot dažādus nosacījumus – personu, varoni, vietu, laiku, komunikācijas kanālu, vienlaikus veicinot iztēli un elastīgi izmantojot pirmstam iegūtās zināšanas. Materiāli iekļauj tādas uzdevumus kā – vēstījuma veidošana, preikšmeta raksturošana, aprakstīšana, monologa un dialoga veidošana, sadarbības prasmes ar logopēdu, kognitīvās sfēras attīstīšana, sīkās pirkstu muskulatūras attīstība, vārdu krājuma paplašināšana, valodas un runas pilveidošana, sekmēšana.

Turpmāk darbā autore precīzi raksturo katru no didaktiskajiem materiāliem un to izmantošanas iespējas koriģējoši attīstošajā darbībā.

3.1. Izmantoto didaktisko materiālu raksturojums

Nosaukums - didaktiskais materiāls “**Mana pasaku grāmata**”(skatīt 5.pielikumu)

Apraksts- didaktiskais materiāls sastāv no koka pamatnes grāmatas formā, lai radītu bērniem iespaidu par reālu grāmatu. Tajā ir izgriesti 18 gb. puzzles formas koka aplīši, kuros iespējams ievietot koka ripiņas ar attēliem. Attēlu komplekti sastāv no dažāda skaita koka ripiņām, kas atkarīgs no pasakas satura garuma. Pieejamās pasakas – “Vecīša cimdiņš”, “Rācenis”, “Kukulītis”, “Sarkangalvīte”, “Dzīvnieki un abru taisītājs”, “Ansītis un grietiņa”, “Zeltmatīte un trīs lāči”, “Trīs siventīņi” u.c.

Mērķis – attīstīt prasmi secīgi veidot stāstījumu, balstoties uz pasakas saturu, izmantojot attēlu palīdzību un secību dēli grāmatas formā.

Uzdevumi:

- bagātināt valodu;
- veicina gramatiski pareizas valodas attīstību;
- sekmē stāstītprasmi (atstāstījumu, secības apguvi, satura apguvi literāram darbam);
- attīsta emocijas, gribu, motivāciju;
- psihiskos procesus - sajūtas, uztveri, uzmanību, atmiņu, domāšanu, iztēli.

Papildus resursi- videomateriāli, pasaku audio ieraksti, pasaku grāmatas;

Izmantošanas raksturojums nodarbībā-

Logopēda darbības iespējas – (jautājumi, darbības, norādījumi)	Skolēna darbības iespējas-
<p>Logopēds aicina bērnu skatīties/klausīties pasaku.</p> <p>Ja skolēna uzmanība novēršas vai zūd koncentrēšanās spējas, pasaku var apturēt, motivēt tālāk klausīties, skatīties</p> <p>Pēc pasakas noskatīšanās/ klausīšanās logopēds aicina aplūkot materiālu; Pasaku iespējams noskatīties videoformātā platformā – youtube, vai klausīties audiopasaku, kā arī logopēds var lasīt pasaciņu preikšā. Var kopā ar skolēnu lasīt grāmatu un aplūkot attēlus grāmatā..</p> <p>“Skat, kāda jauka grāmata, tā šodien būs tava! Tikai viņa ir tukša! Palīdzēsi man salikt pasaciņu?” – logopēds bēdīgā balsī aicina palīdzēt.</p> <p>Logopēds aicina aplūkot pasaciņas puzzles aplīšus.</p>	<p>Skolēns klausās pasaku, vēro, - var stāstīt līdzī.</p> <p>Bērns aplūko grāmatu – pieskaras aptausta, var darboties ar puzzles gabaliņiem haotiski, aplūkojot. Ja atpazīst kādu no attēlā redzamajiem notikumiem var nosaukt. Svarīgi izskaidrot kādam nolūkam domāts</p>

<p>“Lūk, te es redzu siventīņu, te vilks, te mājiņa.” - logopēds aicina skolēnu atkārtot vārdus, jautāt, -“Vai atceries? kas bija šis? Kā sauc šo? utt.”</p> <p>“Aij, Aij, bet viss vienā čupā! Nezinu kā pareizi salikt šo pasaciņu!”</p> <p>“Vai palīdzēsi man?” – logopēds aicina kopīgām spēkiem salikt pasaciņu.</p> <p>“Kā sauca pasaciņu? Vai atceries? Kas notika vispirms? Kas notika pēc tam? Un tad? Vēlāk? Beigās?” – logopēds ar jautājumu palīdzību rosina atbildēt uz jautājumiem par pasakas saturu.</p> <p>“Pareizi! Bet šeit, man liekas, bija nedaudz savādāk? Vai pareizi?” – ja radusies kļūda, skolotājs rosina bērnu pārdomāt, pamanīt.</p> <p>“Jā, tieši tā! Mums izdevās!” – logopēds izmanto pareizu intonāciju, lai norādītu uz veiksmīgu iznākumu.</p> <p>“Es domāju, ka nākamreiz Tu pats varēsi pastāstīt pasaciņu!” – logopēds pēc uzdevuma veikšanas dod motivāciju nākamajai reizei bērnam pašam salikt pasaciņas saturu.</p> <p>“Varbūt vēlies pamēģināt?” – ja bērnam ir interese un uzmanību vēl ir iespējam noturēt, var aicināt bērnu salikt pasakas saturu paša spēkiem.</p>	<p>materiāls – secības apguvei. Kāpēc tā ir svarīga utt. Skolēns uzdod jautājumus- “<i>Kas ir šis?</i>” Jādod laiks iepazīt jauno materiālu.</p> <p>Skolēns atkārtoti pēc logopēda vārdus, mēģināt atcerēties.</p> <p>Skolēns saliek grāmatā pasaciņu, vai ar logopēda palīdzību sakārto pasakas secību kopīgiem spēkiem.</p> <p>Skolēns izlabo kļūdu, samaina attēlu puzzles gabaliņus vietām, mēģina pamanīt kļūdu, klausās logopēda teiktajā vēlreiz.</p> <p>Bērns nākamreiz mēģina pasaciņu salikt paša spēkiem atkārtojot notikumu secību – nosaucot notikumus, attēlā redzamo (atbilstoši bērna spējām).</p>
---	--

Piezīmes – Ja skolēns vairāk uztver vizuāla formāta pasakas saturu, tad ieteicams pirms korekcijas darba izmantot videomateriālus konkrētas pasakas satura aplūkošanai. Šādā gadījumā tas palīdz arī bērniem ar grūtībām koncentrēt uzmanību klausoties, vai sagādā problēmas uzmanības noturēšanai. Vēl būtiski ir tas, ka materiālam var izmantot pakāpenības principu – sākumā bērns iepazīstas ar attēliem, pārrunā, ko tajos redz, nosauc, apgūst jaunos vārdus, tikai pēc tam darbojas ar secības apguvi. Secības apguves procesā jāņem vērā bērna valodas attīstības līmeni, - var veidot secību ar trim puzzles gabaliem – kas notika sākumā, vidū, beigās, tikai pēc tam pakāpeniski pievienojot vēl saturam atbilstošus puzzles gabalus. Tā korekciju veicot lēnām, līdz saturs tiek apgūts un bērns ir gatavs veidot atstāstījumu izmantojot pilnu pasakas komplektu.

Citas iespējas – darba autore izstrādā visdažādākās pasakas sākot ar latviešu tautas pasakām, krievu tautas pasakām, pasaules pasakām u.c. Pieejamas arī V.Sutejeva pasaku komplekti stāstītprasmiņu apguvei, tādā veidā iepazīstot plašāk bagāto literāro vidi gan Latvijā, gan ārpus tās. Šim materiālam iespējams pielāgot jebkuras pasakas. Secību dēļi var izmantot arī dzejoļu un tautas dziesmu apguvei.

Nosaukums - didaktiskais materiāls “**Apraksti, ko redzi**”(skatīt 6.pielikumu)

Apraksts- Didaktiskais materiāls sastāv no apaļas koka pamatnes uz kuras pilksteņrādītāja virzienā redzami attēli, kas pamatā rosinabērnu aprakstīt konkrētu priekšmetu, parādību, būtni pēc īpašībām, izmantošanas iespējām utt. Uz koka pamatnes izvietota bulta, kas norāda virzienu, kurā jāseko bērnamar pirkstiņu mēģinot nosaukt attēlā redzmā priekšmeta īpašības. Pamatnes vidū ir apļa veida puzzles koka ripiņa ar konkrētu krāsainu attēlu, kas ir dominējošais par kurutiek veidots apraksts. Vidū kokaripiņas ar attēleim iespējams mainīt.

Mērķis – sekmēt bērna stāstītprasmi un apgūt prasmi veidot aprakstošu stāstījumu par konkrētu priekšmetu, parādību, objektu, būtni.

Uzdevumi:

-sekmē stāstītprasmi (prasmi veidot aprakstošu stāstījumu pēcdažādām īpašībām, raksturojuma);

-prot valodā izmantot īpašības vārdus, darbības vārdus, kategorizēt priekšmetus, rosināt domāt par objektu daudzveidību, to sastopamību vidē un apkārtņē;

- attīsta emocijas, gribu, motivāciju;

- psihiskos procesus - sajūtas, uztveri, uzmanību, atmiņu, domāšanu.

Papildus resursi- papildus koka ripiņu attēliem pēc šīs pamatnes parauga var aprakstīt reālu objektu – tam papildus var būt nepieciešama, piemēram, rotaļlieta, trauks, mēbele, sadzīviskas lietas un objekti.

Logopēda darbības iespējas – (jautājumi, darbības, norādījumi)	Skolēna darbības iespējas-
<p>Logopēda uzdevums iepazīstināt bērnu ar materiālu. Aplūkot un nosaukt kopīgiem spēkiem visus piedāvātos attēlus un pārliecināties, ka skolēns tos zina, vai arī apgūst korekcijas procesā.</p> <p>Logopēds izskaidro uzdevumu.</p> <p>-pēc izvēles izvēlas vienu no attēliem;</p> <p>-pieliek pirkstiņu pie bultiņas sākuma;</p> <p>-aparskata pēc pazīmes, kas redzama aplī –</p> <p> forma;</p> <p> - lielums;</p> <p> - krāsa;</p> <p> - ko ar to var darīt?</p> <p> - kur to var redzēt, sastapt?</p>	<p>Skolēns iepazīstas ar materiālu un var uzdot jautājumus neskaidrības gadījumā, vai norādīt uz kādu no attēliem, kuru neatpazīst, vai nav izpratis. Var lūgt logopēdu vēlreiz atkārtot uzdevumu, vai paskaidrot kādu no raksturojošiem elementiem;</p> <p>Skolēns mēģina aprakstīt konkrētu attēlu, piemēram, - “<i>t-kreklis- forma – vairāk četrstūrim līdzīga, lielums – vidējs, krāsa- sarkana; ko ar to var darīt – mazgāt, uzvilkt, apģērbt utt., kur to var redzēt sastapt? – skapī, kadam mugurā, veikalā utt., kategorija- apģērbs, drēbes; materiāls- audums; maņas- to var redzēt, sataustīt;</i></p> <p>Kad skolēns aprakstījis attēlu var jautāt pēc kāda cita, vai arī mēģināt vēlreiz, ja nav izdevies kā vēlētos.</p> <p>Apraksta veidošanas laikā, skolēns var uzdot jautājumus, ja grūtības formulēt kādu no kategorijām, tādā veidā bagātinot vārdu krājumu.</p>

-kategorija- transports,
mēbele, drēbes, rotaļlieta,
ēdiens,utt

- no kāda materiāla gatavots?

- maņas, vai to var saost,

sadzirdēt, sataustīt, sagaršot,

saredzēt utt.,

Logopēds nodemonstrē vienu piemēru preikšā, pirms skolēnam liek veikt uzdevumu;

Ja kādu no īpašībām nevar konkrētam attēlam piedēvēt, to izlaiž;

Korekcijas darbā sākumā skolēnu aicina aprakstīt vienu attēlu, vēlāk vairākus. Citu reizi skolēns pats izvēlas, citu reizi logopēds piedāvā konkrētu attēlu. Kad prasmes uzlabojušās var izvēlēties attēlu pēc nejaušības principa.

Piezīmes- pirms materiāla izmantošanas treniņ nolūkos var sekmēt aprakstoša stāstījuma veidošanu, vienkārši mēģinot aprakstīt apkārtņē redzamos objektus, klases telpā, grāmatā utt.

Citas iespējas – šim materiālam iespējams izmantot visdažādākos attēlus, autore uz koka aplīšiem var izgatavot jebkura veida attēlus, reālus, *clipart*, melnbaltus, utt.

Nosaukums - didaktiskais materiāls “**Meklē un atrodi**” (skatīt 7. pielikumu)

Apraksts- sastāv no koka pamatnes ar 12 koka puzzles apla formas gabaliem, kuros iespējams ievietot koka ripiņas ar attēliem.

Mērķis – rosina apgūt komunikācijas prasmes, sekmēt valodas attīstību, paplšīnor vārda krājumu un attīstot prasmi aprakstīt lietas, objektus,dabas parādības, profesijas u.c.

Uzdevumi:

-sekmē stāstītprasmi (atrast pareizo attēlu pēc tā apraksta un īpašībām, kā arī veidot aprakstu tā, lai otrs sarunbiedrs spēj atrast konkrēto attēlu)

-prot valodā izmantot īpašības vārdus, darbības vārdus, kategorizēt preikšmetus, rosināt domāt par attēlu neizmantojot tieši attēlā redzamā objekta, lietas nosaukumu.

- attīsta emocijas, gribu, motivāciju;

- psihiskos procesus - sajūtas, uztveri, uzmanību, atmiņu, domāšanu, iztēli.

-rada prieku, mērrķtiecību, azartu, bagātinot valodu.

Papildus resursi- var modificēt spēlei un rotaļai, var izmantot apbalvojumu sistēmu, motivējošas uzlīmes, u.c. var izmantot taimeti, vai smilšu pulksteni.

Logopēda darbības iespējas – (jautājumi, darbības, norādījumi)	Skolēna darbības iespējas-
Logopēds aicina bērnu iepazīties ar attēliem, nosaukt tos, aplūkot. Logopēds pastāsta par uzdevuma nosacījumiem – “Spēlēsim spēli! Mans uzdevums būs aprakstīt kādu no attēliem nenosaucot to vārdā. Piemēram, teikšu, “sarkans, dzīvo okeānā, cilvēki to arī ēd, tam ir spēles.” Tavs uzdevums ir uzminēt par kuru no attēliem runāju. Ja uzminēsi, tad pagriez ripiņu otrādi. Piemēram atbilde ir-krabis. Tā	Skolēns iepazīstas ar attēliem. Ja nezina kādu vārdu, prasa logopēdam. Kad skolēns gatavs uzsākt spēli, tad uzmanīgi klausās logopēdā, mēģina uzminēt kuru no attēliem logopēds raksturo pēc stāstījuma. Atminot vārdu, drīkst ripiņu pagriezt otrādi. Ja skolēns gatavs, tad var arī uzdot jautājumus par attēlu un mainīties vietām –

<p>turpināsim spēli un mainīsimies lomām, līdz spēle būs galā un varēsi atvērt paslēpto aplīti.”</p> <p>Logopēds raksturo ar īpašībām dažādus no attēliem.</p> <p>Kad spēle galā un visi vārdi atrasti, tad skolēnam dod iespēju aplūkot aizvērtu aplīti – tur gaida uzslava par paveikto darbu.</p> <p>Logopēds izmanto pareizu valodu atbilstoši gramatiskajām normām, lai skolēns varētu to atkārtot pēc parauga.</p> <p>Ja skolēns kļūdās, logopēds vedina ar jautājumiem uz pareizo atbildi, vai mēģina atminēt attēlu kopā.</p>	<p><i>“piemēram – to velk galvā, tā ir dzeltenā krāsā – atbilde – cepure.”</i></p> <p>Spēli skolēns ar skolotāju logopēdu turpina tik ilgi, kamēr visi attēli uzminēti.</p> <p>Pēc spēles skolēns var atvērt paslēpto ripiņu un kopā ar skolotāju izlasīt uzslavu.</p>
---	--

Piezīmes – šo materiālu izmanto kā spēli, lai veicinātu aprakstoša stāstījuma apguves prasmes, kā arī prasmi uzdot jautājumus, aprakstīt lietas pēc to īpašībām. Tas ir diez gan sarežģīts uzdevums, tāpēc svarīgi pievērst uzmanību bērna vecumam un spējām, izvērtējot vai šo pārvērst rotaļā, spēlē, vai labāk vienkārši izmantot kā attēlu resursu, lai apgūtu pirmos pamatus aprakstoša stāstījuma veidošanai. Mazākiem bērniem var samazināt ripiņu skaitu, motivējot atminēt vismaz četras ripiņas, saņemt uzslavu – kas ir paslēpusies aiz neredzamā aplīša.

Citas iespējas -

Nosaukums - didaktiskais materiāls **“Un pēc tam...”**(skatīt 8. pielikumu)

Apraksts- materiāls sastāv no vienas lielas koka pamatnes ar četriem aplītiem, kuriem apkārt izvietoti seši mazi puzzles veida aplīši ar attēliem. Pirmais aplis raksturo sižeta galveno varoņu iespējas stāsta veidošanā, otrajā aplī sižeta vietu, trešajā – sižeta laiku, un pēdējā – problēmu; Paildus visam pa vidu leilajiem aplītiem ir koka rādītājs, kuru var iegriest, un beigās ir materiāla nosaukums – **“Un pēc tam...”**(ar domu, ka skolēns turpina iesākto stāstu), iepriekš noskaidrojot galvenos struktūrelementus.

Mērķis – pilnveidot bērna stāstīšanas prasmi, ievērojot dažādus nosacījumus – personu, varoni, vietu, laiku, komunikācijas kanālu, vienlaikus veicinot iztēli un elastīgi izmantojot pirmstam iegūtās zināšanas.

Uzdevumi:

- pilnveidot stāstītprasmi (radoša stāstījuma veidošana);
- apgūt prasmi par stāsta struktūru – ievads, galvenā daļa, beigas;
- veicina radošumu un iztēli, izdomājot stāstam turpinājumu;
- sekmīgi uzlabo domāšanas operācijas un uztveres, atmiņas attīstību;

Papildus resursi- atbilstoši skolēnu prasmēm un iemaņām, attīstības līmenim, vecākiem bērniem šo materiālu var izmantot stāstu rakstīšanas iemaņu apguvē, lai veicinātu domarakstu rakstīšanas iespējas skolā, tad papildus nepieciešama lapa un rakstāmpiederumu, mazākiem bērniem atkal var likt uzzīmēt savu stāstu.

Logopēda darbības iespējas – (jautājumi, darbības, norādījumi)	Skolēna darbības iespējas-
<p>Logopēds aicina skolēnu aplūkot materiālu un aicina nosaukt attēlos redzamo, tā pārliecinoties vai skolēns zina attēlos redzamās personas, saprot laiku, vietu utt.</p> <p>Kad materiāls iepazīts, logopēds parāda demonstrējumu, iegriežot koka rādītājus.</p> <p>Logopēds rāda kā darbība veicama. Pastāsta –“Tie attēli, uz kuriem rādītājs apstājas, tie būs galvenie tavā stāstiņā. Piemēram- galvenais varonis – feja, tātad tu sāksi stāstu ar to, ka “Reiz feja...”, pēc tam tev jānoskaidro vieta, kur notiks visi notikumi.. piemēram -Ziemeļpolā, - tad turpināsi stāstu – “Reiz feja ziemeļpolā...”</p> <p>Tādā veidā logopēds demonstrē stāsta tapšanas iespēju.</p>	<p>Skolēns uzmanīgi vēro logopēda darbības un seko līdzī norādījumiem.</p> <p>Kad logopēds aicina iegriest pašam koka rādītājus, skolēns to veic.</p> <p>Tālāk tiek nosaukti attēlos redzamie notikumi, varoņi.</p> <p>Tālāk tiek veikts uzdevums sasaistīt tos teikumus: -<i>piemēra-</i> “Reiz dzīvoja feja,.. Feja dzīvoja Ziemeļpolā. 12.00 feja satiku trolli...” Un pēc tam ...” (tālāk skolēnam tiek dots laiks izdomāt tālākos notikumus);</p>

<p>Logopēda uzdevums ir rosināt bērnu veidot stāstīstījumu un atbalstīt ar gramatiski pareizu teikumu veidošanu.</p> <p>Kad demonstrējums veikts, logopēds rosina skolēnu izmēģināt veikt šo uzdevumu.</p> <p>Ja skolēnam rodas sākumā grūtības izdomāt pasaku turpinājumu, tad papildus logopēds var palasīt priekšā citus īsu pasaku vai stāstu piemērus.</p>	<p><i>“Un pēc tam... sākās cīņa. Cīņā uzvarēja feja. Fejai bija burvju spēks. Burvju nūjiņa. Feja trolli pārvērta par tauriņu. Tauriņš sasala. Tā feju neviens ļaundaris nevar uzvarēt.”</i></p> <p>Katru reizi skolēnam ir iespējas veidot dažādus stāstus un izdomāt ko jaunu.</p>
---	--

Piezīmes - radoša stāstījuma veidošanai vajadzīgas jau iepriekš iegūtas zināšanas un ir pilnveidojusies iztēle un radošums korigējoši attīstošajā darbībā, izmantojot citus uzdevumus, līdz ar to šis materiāls kalpo kā pēdējais stāstītprasmes veicināšanas posmā. Protams, būtiski ir ņemt vērā bērna kopējo attīstību. Pielāgošanai var izmantot logopēda palīdzību stāsta beigu izdomāšanai, stāsta posmu savienošanai, tikai pēc tam skolēnam mēģinot veikt šo uzdevumu patstāvīgi.

Citas iespējas – šis materiāls var kalpot kā labs stāstītprasmju sekmētājs klases kolektīvam, brīvā laika pavadīšanas resurss pasaku stūrītī, bibliotēkā, tādā veidā rosinot veidot stāstus skolēniem kopumā skolas kontekstā.

Šeit labi palīdzētu arī rietumu valstu metode- *storytelling*, kur skolotājs logopēds var lasīt priekšā īsus stāstus un pasakas, rosinot bērnu izmantot literāro darbu valodu, piemēram, dažādus īpašības vārdus sava stāsta veidošanā. Tos var pierakstīt, atcerēties, vienkārši klausīties utt., atbilstoši bērna spēju līmenim.

Nosaukums - didaktiskais materiāls **“Uzbur savu pasaku”** (skatīt 9. pielikumu)

Apraksts- didaktiskais materiāls sastāv no koka pamatnes grāmatas formā, lai radītu bērniem iespaidu par reālu grāmatu. Tajā ir izgriesti 18 gb. puzzles formas aplīši, kuros iespējams ievietot koka ripiņas ar attēliem. Attēli atbilstoši tematikai – “Reiz okeānā...”, “Reiz laukos...”, “Reiz pilsētā...”, “Reiz kosmosā...”, “Reiz burvju mežā...”. Papildus ripiņas ar tekstu – “Reiz”, “vēlāk”, “pēc tam”, “tad”, “beigās”.

Mērķis – attīstīt prasmi veidot radošu stāstu pēc savas izvēles, iztēles, fantāzijas, izmantojot attēlus atbilstoši konkrētai tēmai.

Uzdevumi:

-stāstītprasmes (radoša stāstījuma veidošanas iemaņas);

-vārdu krājuma bagātināšana;

-secības apguve;

-attīsta radošumu, iztēli, fantāziju, domāšanu.

Papildus resursi- var izmantot rīpiņas ar vārdiem secības apguvei- “Reiz”, “vēlāk”, “pēc tam”, “tad”, “beigās”.

Logopēda darbības iespējas – (jautājumi, darbības, norādījumi)	Skolēna darbības iespējas-
<p>Logopēds iepazīstina skolēnu ar materiālu, sakot “Lūk! Tā būs tava grāmatiņa! Šodien tu veidosi pats savu stāstu. Vari izvēlēties par ko būs tavs stāsts.” Logopēds ļauj skolēnam izvēlēties sev interesējošāku tēmu no piedāvātajām.</p> <p>Iespējams skolēns izvēlas to tēmu, kurā ir plašāks vārdu krājums, vai arī to par kuru rodas interese atbilstoši iepriekšējām zināšanām un pieredzei.</p> <p>Logopēds aicina skolēnu veidot secīgu radošu stāstu uzdodot jautājumus – “Kas tavā stāstā notiktu vispirms? Kas pēc tam? Un tad? Ko darīs pirātu zēns? Ko viņš satika? Ko pēc tam viņi atradīs?... utt.” Ar jautājumiem rosinot veidot notikumu secību.</p> <p>Logopēds rosina bērnu domāt, veidot kulmināciju, un arī stāsta nobeigumu.</p>	<p>Skolēns aplūko materiālu un noklausās stāsta veidošanas principus un uzdevuma noteikumus.</p> <p>Jautā logopēdam, ja kāds vārds vai attēls nav skaidrs. Izvēlas atbilstošu tēmu, piemēram, “Reiz okeānā”.</p> <p>Atbild uz jautājumiem un veido stāstu pēc iztēles – No sākuma atbrauca kuģis. Tad izkāpa pirātu zēns. Viņš pamanīja karti. Okeāna malā stāvēja krabis. Viņi abi devās...”</p> <p>Tādā veidā skolēns veido vienkāršus teikumus atbilstoši savām spējām līdz rodas stāsta secīgums un pakārtoti teikumi viens otram.</p> <p>Skolēns ieklausās logopēdā un veido stāstam nobeigumu-</p> <p>“Beigās abi atrada zelta lādi. Tā viņi dzīvoja ilgi un laimīgi.”</p>

<p>“Pēkšņi kaut kas parādījās! Kas parādījās? Kas ar viņiem notika? Un pašās beigās?” Skolotājs iepazīstina skolēnu ar nobeiguma frāzēm – “<i>beigu beigās, viņi dzīvoja ilgi un laimīgi...viss beidzās ar...pašās beigās... utt.</i>” Korekcijas beigās logopēds ar skolēnu var pārrunāt kā izdevās stāsts, kas bija grūtākais veidojot savu stāstu, ko nākamreiz varētu uzlabot utt.</p>	
--	--

Piezīmes- šis materiāls izmantojams atbilstoši visdažādākajām bērnu spējām. Ripiņu skaitu var samazināt, palielināt.

Citas iespējas – materiālu var izmantot dažādi. Piemēram, izvēlēties ripiņas, balstoties uz nejaušības principa, tas radīt papildus piepūli bērna kognitīvajai sfērai. Skolotājs var salikt jau attēlus, tad skolēnam ir jāveido stāsts jau pēc cita izvēlēta scenārija. Skolēns var pārdomāt un apdomāt savu attēlu izvēli un līdztekus veidot teikumus, stāstu, savienot notikumus. Šo materiālu var izmantot arī grupu vai pāru darbā.

3.2. Eksperatzinuma metodes rezultātu izvērtējums

Lai izvērtētu autores didaktisko materiālu kopu tika pieaicināti četri neatkarīgi nozares eksperti (skatīt 1,2,3,4 pielikumu). Divi no nozares ekspertiem vērtēja un izmantoja materiālus savā praksē un pedagoģiskajā darbā. Savukārt vēl divi no ekspertiem izvērtēja materiālu pielietošanas iespējas pēc zinātniskās pieredzes. Didaktisko materiālu kopas–“*Mana pasaku grāmata*” atstāstījumu veidošanai, “*Apraksti, ko redzi*” un “*Meklē un atrodi*” aprakstoša stāstījuma veidošanai, “*Un pēc tam...*” un “*Uzbur savu pasaku*” radoša stāstījuma veidošanai, izvērtēšanu veica četri neatkarīgi eksperti.

Ekspertu kompetences koeficients tika aprēķināts pēc sekojošas formulas:

$$k = \frac{a}{a_{max}}$$

k = koeficients;

a = ballu summa, kas aprēķināta pēc eksperta aizpildītās anketas datiem;

a_{max} = maksimāli iespējamā ballu summa.

Ekspertu kompetences koeficientu aprēķini:

Pirmā eksperta kompetences koeficients ir –

$$k = \frac{0,8+0,4+0,2+0,6+0,8}{0,8+0,8+0,8+0,8+0,8} = \frac{2,8}{4} = 0,7$$

Ņemot vērā kādus ieteikumus paudis pirmais eksperts, autore turpmāk plānos veidot materiālus gan ar sensori motorisko prasmju uzlabošanas iespējām, gan arī stāstītprasmju pilnveides iespējām, kopīgi šiem komponentiem mijiedarbojoties.

Otrā eksperta kompetences koeficients ir –

$$k = \frac{0,8+0,6+0,8+0,6+0,8}{0,8+0,8+0,8+0,8+0,8} = \frac{3,6}{4} = 0,9$$

Ņemot vērā otrā eksperta ieteikumus autore turpmāk papildus piestrādās pie vēl vizuāli pilnvērtīgāku materiālu izstrādes.

Trešā eksperta kompetences koeficients ir –

$$k = \frac{0,4+0,2+0,2+0,6+0,8}{0,8+0,8+0,8+0,8+0,8} = \frac{2,2}{4} = 0,55$$

Darba autore plāno nākotnē papildināt materiālu pielietojamību stāstītprasmju attīstīšanā unņemt vērā trešā eksperta ieteikumus, kura kompetence balstās uz lielu praktiskās darbības pieredzi.

Ceturta eksperta kompetences koeficients ir –

$$k = \frac{0,4+0,4+0,3+0,8+0,8}{0,8+0,8+0,8+0,8+0,8} = 0,67$$

Darba autorei bija ļoti aktuāli uzklaut ceturta eksperta izvērtējumu un ieteikumus. Autore ņemot vērā eksperta ieteikumus un komentārus pilnveidos vai sagatavos papildus didaktiskos materiālus stāstītprasmju sekmēšanai.

Ekspertu novērtējumu apkopojuma tabula:

Izvērtējuma kritēriji	Ekspertu novērtējumi ballēs				Ballu kopskaits	Vidējais ballu skaits
	I	II	III	IV		
1.Jaunu didaktisko materiālu izstrādes aktualitāte	5	5	5	5	20	5
2.Materiāls atbilst vecumposmam un var pielāgot bērna attīstības līmenim un individuālajām īpatnībām	5	5	5	5	20	5
3.Pedagoģiski, psiholoģiski un metodiski pamatoti	4	4	5	4	17	4,25
4.Materiāls nodrošina kognitīvās sfēras attīstību	5	5	5	5	20	5
5.Materiāls nodrošina valodas, runas un stāstītprasmes attīstību	5	5	5	4	19	4,75
6.Attīsta sensori motoriskos procesus	4	4	4	5	17	4,25
7.Materiālu iespējams modificēt spēlei un rotaļai	4	5	5	5	19	4,75
8.Materiālam piemīt audzinošais aspekts - sadarbības, saskarsmes prasmju apguve.	5	5	5	5	20	5
9.Sniedz bērnam emocionālo komfortu un iepazīstina ar pasauli, attīstot iztēli, jaunradi.	4	5	4	4	17	4,25
10.Materiāli ir daudzveidīgi pēc satura un darbībām	4	5	4	5	18	4,5
11.Materiāli ir kvalitatīvi, estētiski un piesaista bērna uzmanību	5	4	5	5	19	4,75

12.Materiālu izmantošanas iespējas nākotnē prognozējamas kā aktuālas un lietderīgas	4	5	5	5	19	4,75
Kopā (60):	54	57	57	57		
Vidējais ballu skaits:	4,5	4,75	4,75	4,75		

Pēc visu četru ekspertu vidējo ballu skaita summas (skatīt 3.3.1 tabulu) didaktiskie materiāli ir novērtēti ar 4,68 ballēm. Eksperta izvērtējumā autore neredz būtiskus iebildumus, tostarp redz kā sekmīgu ideju nākotnei tās realizēšanā. Nelielās nianšes no ekspertu puses autore turpmāk ņems vērā un ir gatava pilveidot materiālus tā, lai tie maksimāli pieļautu sekmīgāko no iespējām korekcijas darbā gan logopēdiem, gan skolotājiem praktiķiem, kas strādā ar bērniem, kuriem ir valodas sistēmas nepietiekama attīstība.

SECINĀJUMI

1. Balstoties uz pamatotu zinātniskās literatūras analīzi un izpēti, kā arī ekspertu izvērtējumiem pētījuma empīriskajā daļā, autore apstiprina sava pētēmā darba hipotēzi, ka stāstītprasmes pilnveide bērniem ar VSNA III līmeni būs efektīva, ja koriģējoši attīstošajā darbībā tiks izmantota: 1) atstāstījumi, uzdevumi aprakstošu, radošu stāstījumu veidošanai, izmantojot didaktisko materiālu kopu - 1) didaktiskais materiāls “Mana pasaku grāmata” atstāstījumu veidošanai; 2) didaktiskais materiāls “Apraksti, ko redzi” un “Meklē un atrodi” aprakstoša stāstījuma veidošanai; 3) didaktiskais materiāls “Un pēc tam...” un “Uzbur savu pasaku” radoša stāstījuma veidošanai.
2. Pētījuma uzdevumu pamatā tika noskaidrots, ka bērniem ar VSNA III un IV līmeni vislielākās grūtības sagādā stāstītprasme, savukārt stāstītprasmes sekmēšanu bērniem ar VSNA koriģējoši attīstošajā darbībā jāņem vērā visi no tās izrietošie uzdevumi – atstāstījuma, aprakstoša stāstījuma un radoša stāstījuma sekmēšana.
3. Lai izstrādātu daudzfunkcionālus didaktiskos materiālus stāstītprasmes veiksmīgai sekmēšanai tika ņemts vērā, ka galvenais un saistošākais paņēmiens bērna valodas attīstībā tiek uzskatīti didaktiskie materiāli ar rotaļas un spēles modifikācijām, kas piesaista bērna uzmanību un neviļus uzlabo bērna runas un valodas attīstību, turpretim koriģējoši attīstošā darbība vienmēr balstīta uz vairākiem pakāpes līmeņiem, lai tā sniegtu rezultātus, šos līmeņus pielāgojot saviem materiāliem, balstoties gan uz teorētiskām idejām, gan ņemot vērā ekspertu ieteikumus.
4. Ņemot vērā empīriskās daļas ekspertu vērtējumu autore nākotnē plāno papildināt un uzlabot didaktisko materiālu izstrādi, tas savukārt veicina autores vēlmi turpināt nākotnē izstrādāt didaktiskos materiālus kalpojot dažādiem ar valodas saistītiem aspektiem. Kā piemēru autore min, materiālus skaņu izrunas traucējumu novēršanai, lasītprasmes veicināšanai, skaņu diferencēšanai, artikulācijas aparāta vingrinājumiem u.c.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS UN AVOTI

1. **Āboltiņa L.** (2014) *7-gadīgo bērnu sociālā adaptēšanās skolā 1. klasē.*, Promocijas darbs pedagogijas zinātņu doktora grāda iegūšanai skolas pedagogijas apakšnozarē., Rīga: Latvijas Universitāte.
2. **Albrehta., Dz,** (1998) *Pētīšanas metodes pedagogijā.*, Mācību grāmata, Rīga. 100,101,102lpp.
3. **Andersone G.,** (2005) "Zīle. Latviešu valoda 1. Klasei, Zvaigzne ABC.
4. **Andželika K.,** Radošais psiholoģijas centrs „Ģimenei” *Bērnu personības attīstība pirmskolas un sākumskolas vecumposmos. Biežāk sastopamā aktuālā problemātika bērnu attīstībā.* Pieejams: <https://klki.lv/wpcontent/uploads/2012/01/ATT%C4%AAST%C4%AA%BA5.pptx>
5. **Anspoka Z., Lanka A.** (2000), u.c. *Metodikas rokasgrāmata sākumskolai.*, Rīgā: Poligrāfs.
6. **Aplociņa E.,** (2020) *Fonemātiskās ritmikas izmantošana fonemātiskās uztveres veidošanā 6-7 gadus veciem bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību*” Diplomdarbs. Rīga: Latvijas Universitāte
7. *Audzināšanas un mācību programma bērnodarziem* (1972) Rīga: Zvaigzne, 108 lpp.
8. **Bogdanova I.,** (2016) Metodiskais atbalsta materiāls “*Didaktisko rotaļu pielietojums pirmskolas un sākumskolas vecuma bērnu ar speciālajām vajadzībām attīstības veicināšanā matemātikas nodarbībās*” Rēzekne. Pieejams: <http://riac.lv/wp-content/uploads/2021/02/Didaktisko-rotalu-pielietojums-pirmskolas-un-sakumskolas-vecuma-bernu-ar-specialajam-vajadzibam-attistibas-veicinasana-matematikas-nodarbibas.pdf>
9. **Boša R.** (1991) Pirmskolas audzināšanas galvenie darba virzieni un to īstenošana, Izglītības attīstības institūts.
10. **Burčaka M., Kušnere S., Laganovska E., Landra T., Šūmane I., Tūbele S., Vīgante R.,**(2013) *Metodiskais materiāls pedagogiem darbam ar izglītojamiem, kuriem ir mācīšanās traucējumi un redzes traucējumi* ROKASGRĀMATA, VISC. Pieejams: <https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/esfpr/VISC%203.2%20-%20metod%20mater%20pedagogiem%20-%20macisanas%20un%20redzes%20trau.pdf>
11. **Christine C., Goh M., Burns A.,**(2012) *Teaching Speaking: A Holistic Approach,* Cambridge University Press.
12. **Cupere I.,** (2011) *Stāstītprasmes veicināšana pirmskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.*, Maģistra darbs. Rīga:Latvijas Universitāte.

13. **Deere M. B.**, (2016) *Story Retell Narratives in Five School-Aged Children with Language Impairment*, Brigham Young University, Department of Communication Disorders, 2,3 lpp.
14. **Dzintere D., Stangaine I.** (2007) *Rotaļa – bērna dzīvesveids*, Rīga.:RaKa;
15. **Enģele, Z., Tauriņa, A.** (2017) *Pirmsskolas vecuma bērna stāstītprasmes pilnveide*. Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā III. SIA Apgāds “Zinātne”.234 lpp.
16. **Fors A.**, (2019) *How and why to teach sequencing*. Pieejams: <https://allisonfors.com/sequencing-activities-speech-therapy/>
17. **Fountain J. S.**, *Developmental Characteristics of the 6-to-8-Year-Old*, In cooperation with the Diabetes Education Center, Lancaster, SC Pieejams - <https://www.pxu.org/cms/lib6/AZ01001825/Centricity/ModuleInstance/7151/Middle%20Childhood.pdf>
18. **G Svence**, (2008), *Bērna runas attīstība pirmsskolas vecumā*, Valsts aģentūras: “Latviešu valodas aģentūra”
19. **Gillam L., S., Gillam B., R.**, (2016) *Narrative Discourse Intervention for School-Aged Children With Language Impairment Supporting Knowledge in Language and Literacy*, Wolters Kluwer Health, Inc. All rights reserved.
20. **Grove., N.**, *Using Storytelling to Support Children and Adults with Special Needs.*, Routledge, London, New York., 2013. lpp.13,14.
21. **Helminga H.**, (2006) “*Montesori pedagoģija.*” Jumava, 86 lpp.
22. **I., Martínez V.**, *Oral Narrative Intervention by Tele-Practice in a Case with Developmental Language Disorder.*, *Children (Basel)*, 2021; [10.3390/children8111052](https://doi.org/10.3390/children8111052), 4-15 lpp.
23. **Inovācijas skolotāja logopēda darbībā.**, (2007) Pirmais studiju programmas Skolotājs-logopēds zinātniski metodisko materiālu krājums., Rēzekne., 10,11,12,16 lpp.
24. **Irbe A., Lindenberg S.**, (2017) “*Bērns runāt mācās ģimenē*”, Raka., 145,149 lpp.
25. **Kaderavek., N Joan., Justice L., M.**, (2002) *Shared Storybook Reading as an Intervention Context.*, *American Journal of Speech-Language.*, DOI: [10.1044/1058-0360\(2002/043\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2002/043))
26. **Kaņepēja, R.**, (2003) *Es gribu iet skolā*, SIA Puse plus. 53,54, 61 lpp.
27. **Kauliņa A.**, (2013) *Integratīvā mācību metodika sākumskolēnu specifisku lasīšanas traucējumu mazināšanai*. Promocijas darbs. Rīga: Rīgas pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija.
28. **Kirilova N.**, (2019) *Modelēšana kā aprakstošā veidošanas metode 1. - 2. klašu skolēniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.*, Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
29. **Klark., F.**, (2020) *Book reading strategies for speech therapy*, The Dubbling Speechie, Pieejams: <https://thedabblingspeechie.com/2020/10/shared-book-reading-speech-therapy/>

30. Klein E.,R.,Armstrong Sh., L., Gordon J., Kennedy S.,D., Satko G.,C., Blum Sh., E., (2018) *Expanding Receptive and Expressive skills trough stories*,.San Diego,California.
31. Klein E.,R.,Armstrong Sh., L., Gordon J., Kennedy S.,D., Satko G.,C., Blum Sh., E., Expanding Receptive and Expressive skills trough stories,.San Diego,California, 2018.
32. Koemetss E., Tamma.L., Elango A., Indre K.,(1975) Psiholoģijas un pedagoģijas pamati., Valgus, 147,149 lpp.
33. Lūse J., Miltiņa I., Tūbele S.,(2012) “Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca.” Raka, 76, 350 lpp.
34. Makarevičs, V. (2008) Sešgadīgo bērnu psiholoģiskās īpatnības. Kognitīvā attīstība. Metodisko materiālu “ Obligātās pirmsskolas un sākumskolas izglītības izvērtējums un pilnveides iespējas” izstrāde. Daugavpils. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/images/statistika/petijumi/09.pdf>
35. Markus, D. (2003) *Bērna valoda: no pirmā klieziena līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC.
36. Metodiskais pielikums Nr.1 Ieteikumi mācību priekšmeta "Latviešu valoda un literatūra mazākumtautību izglītības programmās" standarta 1. - 9.klasei otrā posma (7.-9.klase) grozījumiem Priekšlikumos izmantoto terminu vārdnīca.
37. Miltiņa I.,(2005) *Skaņu izrunas traucējumi*., Raka, 10,13 lpp.
38. Miltiņa I.,(2019) *Saistītas runas sekmēšana*., Raka. 6,7,10,12,18lpp.
39. Miltiņa I.,(2008) *Skolotāja logopēda darba mape*., Raka, 235lpp.
40. Neimane, L., (2018) *Stāstītprasmes veicināšana ar attēlu palīdzību 3- 4 gadus veciem bērniem pirmsskolā*, Kvalifikācijas darbs, Rīga.
41. Nordberg A., Miniscalco S., Sandberg A., (2015) *Story retelling and language ability in school-aged children with cerebral palsy and speech impairment*, International Journal of Language & Communication Disorders 50(6) DOI:10.1111/1460-6984.12177
42. Nordberg A., Sandberg A., Miniscalco C.,(2015) *Story retelling and language ability in school-aged children with cerebral palsy and speech impairment*., International Journal of Language & Communication Disorders.
43. Norfolk Sh., Ford L., (2018) *Storytelling Strategies for reaching and teaching Children with Special Needs*, Santa Barbara, California., Libraries Unlimited.
44. Oleiņikova Ye.A.(2016) "Didaktiskās spēles un rokasgrāmatas pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstībai saskaņā ar federālās zemes izglītības standartu" skolotāja MKDOU bērnodārzs №2.
45. Parkinson R.,(2011) *Storrytelling and imagination*., Beyond Basic Literacy., Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York., 28,29 lpp.
46. Puškarevs I.,(2001) *Attīstības psiholoģija*., Raka, 40 lpp.

47. **Rachel L. Wellman, Barbara A. Lewis, Lisa A. Freebairn, Allison A. Avrich, Amy J. Hansen, and Catherine M. Stein,** (2010) *Narrative Ability of Children With Speech Sound Disorders and the Prediction of Later Literacy Skills.*, American Speech-Language-Hearing Association.
48. **Rakstu autori.,** (2015) *Bērnu valoda Latvijā 21. Gadsimtā.*, Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija, 157, 158, 266, 273 lpp.
49. **Rūķe – Draviņa, V.** (1992) *No 5 mēnešiem līdz 5 gadiem.* Zvaigzne.
50. **Shane Mac Donnchaidh** (2022) “*Sequencing events in reading and writing*”., Literacy Ideas.
51. **Šteinberga R.,** *Neformālās izglītības iespējas 4-6 gadus veciem bērniem ar runas traucējumiem*, Diplomdarbs. Rīga: Latvijas Universitāte. 10 lpp.
52. **The Human Memory,** (2022) *Left and Right Hemisphere of the brain*, Pieejams: <https://human-memory.net/left-and-right-hemisphere-of-the-brain/>
53. **Tomele G.,** (2022) *Bērņa valodas attīstības veicināšana un valodas traucējumu korekcija Montesori pedagoģijas aspektā.* Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte
54. **Tūbele S.,** (2012)., *Ja skolēns raksta nepareizi...*, Rīga: Raka.
55. **Tūbele S.,** “*Valodas traucējumu novērtēšana*”, Raka., 2019. 18,20,22 lpp.
56. **Tūbele S.,** *Disleksija vai lasīšanas traucējumi.*, Raka., 2008;
57. **Tūbele S., Lūse.,J.,** (2002)., *Skolēna runas attīstības vērtēšana.*, Rīga: Raka, 12,14,25 lpp.
58. **Underwood M.K., Rosen L.,H.,** (2011) *Social development. Relationships in Infancy , Childhood and Adolescence*, NY: Guilford Press, 299 lpp.
59. **Kalniņa V., Dz. Skrube.**(1990) “*Pirmsskolas vecuma bērnu valoda sattīstīšanas metodika*”. Tautas rotaļas bērnu dārzā. LR TIM RSKCI, Rīga.
60. **Vineta V., Valdmane L.,**(2019) *Stāsti te un stāsti tur.*, Latviešu valodas aģentūra.
61. **Vulāne, A., Tauriņa, A.** (2016) *Aptaujas metodes izmantojums bērna vārdu krājuma izziņāšanā.* Bērnu valoda Latvijā 21. gadsimtā II. RaKa.
62. **Алексеева, М. М., Яшина, В. И.** (2000) *Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников*, Pieejams: <http://pedlib.ru/Books/4/0018/4-0018-355.shtml>
63. **Глухов В., Ковшиков В.**(2007) *Психолингвистика. Теория речевой деятельности*, М.: Изд-во: АСТ.
64. **И. Ю. Кондратенко,**(2006) *Формирование эмоциональной лексики у дошкольников с общим недоразвитием речи*, Издательство: Капо 159-165 lpp.
65. **Кольцова М. М.**(1973) *Ребенок учится говорить*, М.: «Сов. Россия».
66. **Л. Лалаева Р.И Мастюкова Е.М.,**(2004) *Логопедия*, Издательство: Владос, 513 lpp.

67. **Якубович М. А., Преснова О.В., (2006)** *Коррекция двигательных и речевых нарушений методами физического воспитания: пособие для учителя*, Издательство: Владос., 22,23 lpp.
68. **Vilcāne I, (2007)** *Fonemātiskās dzirdes attīstības darbs bērniem ar VSNA trešo pakāpi sākumskolā*, Rīga, Latvijas Universitāte. 10,12, 16, 20 lpp.

PIELIKUMI

1. Eksperta anketa

Eksperta anketa

Eksperta vārds, uzvārds: Anda Mauriņa

Ieņemamais amats: skolotājs – logopēds Rīgas 93.vsk, VCR filiāle “Kengarags” sertificēts logopēds, montesori speciālists

Pedagoģiskā darba stāžs: 35 gadi

Zinātniskais grāds, nosaukums: pedagoģ. Maģ.

Zinātniskā darba stāžs: 25 gadi

1. Vai par novērtējamo jautājumu ekspertam ir kādas publikācijas (vajadzīgo pasvītrot):
 - monogrāfijas
 - mācību grāmatas;
 - mācību līdzekļi;
 - raksti un metodiskie ieteikumi;
 - nav publikāciju;
2. Vai savu viedokli par novērtējamo jautājumu eksperts pamato (vajadzīgo pasvītrot):
 - ar pētījumiem dotajā jomā,
 - ar pedagoģisko pieredzi,
 - ar intuitīvu priekšstatu palīdzību.
3. Cik lielā mērā eksperts pārzina novērtējamo jautājumu (vajadzīgo pasvītrot):
 - zina visus galvenos novērtējamā jautājuma pedagoģiskos un speciālos aspektus,
 - zina lielāko daļu novērtējamā jautājuma pedagoģiskos un speciālos aspektus,
 - daļēji pārzina novērtējamo jautājumu.

IZVEIDOTĀ MATERIĀLA IZVĒRTĒJUMS

Lauras Benjavas izveidoto didaktisko materiālu kopas

“Mana pasaku grāmata” atstāstījumu veidošanai, “Apraksti, ko redzi” un “Meklē un atrodi” aprakstoša stāstījuma veidošanai, “Un pēc tam...” un “Uzbur savu pasaku” radoša stāstījuma veidošanai.

novērtējums

Lūgums katru uzdevumu novērtēt pēc 5 ballu sistēmas:

5 – bez pretenzijām,

4 – niecīgas pretenzijas,

3 – ir pretenzijas, bet kopumā pieņemami,

2 – ir nopietnas pretenzijas, uzdevumu nepieciešams pārveidot,

1 – uzdevums tādā veidā nav pieņemams.

Lūgums pēc iespējas sīkāk komentēt tos vērtējumus, kuri ir zemāki par 4 ballēm. Tas dotu autoram iespēju, balstoties uz ekspertu vērtējumiem, izdarīt uzdevumu kvalitatīvu analīzi un pārstrādāt tos, ņemot vērā speciālistu ieteikumus.

Eksperta novērtējuma tabula

Izvērtējuma kritēriji	Novērtējums ballēs	Novērtējuma komentārs
1.Jaunu didaktisko materiālu izstrādes aktualitāte	5	Ļoti aktuāls ir didakt. “Mana pasaku grāmata” atstāstījumu veidošanai., izmantoju darbā ar bērniem, skolēniem ar logopēdisko slēdzienu – Lasīšanas un rakstīšanas traucējumi uz VSNA pamata.
2.Materiāli atbilst vecumposmam un var pielāgot bērna attīstības līmenim un individuālajām īpatnībām	5	Didakt. “Mana pasaku grāmata” atstāstījumu veidošanai., izmantoju darbā ar bērniem vecumā no 4-8 gadiem.

3.Pedagoģiski, psiholoģiski un metodiski pamatoti	4	Materiāls dod iespēju attīstīt bērniem ar VSNA stāstītprasmi, palīdz apgūt prasmi atstāstīt un izprast teksta saturu.
4.Materiāli nodrošina kognitīvās sfēras attīstību	5	Materiāls attīsta redzes – dzirdes uzmanību, loģisko domāšanu, atmiņu.veidot secīgu stāstījumu.
5.Materiāli nodrošina valodas, runas un stāstītprasmes attīstību	5	Materiāls palīdz iemācīties veidot secīgu stāstījumu, veido atstāstītprasmi.
6.Attīsta sensori motoriskos procesus	4	Strādājot ar materiālu, tiek pilnveidota sīkā motorika, acs – rokas koordinācija.
7.Materiālus iespējams modificēt spēlei un rotaļai	4	
8.Materiāliem piemīt audzinošais aspekts - sadarbības, saskarsmes prasmju apguve.	5	Materiāls māca bērnus ieklausīties uzdevuma noteikumos, veidot savstarpēju sadarbību.
9.Sniedz bērnam emocionālo komfortu un iepazīstina ar pasauli, attīstot iztēli, jaunradi.	4	
10.Materiāli ir daudzveidīgi pēc satura un darbībām	4	
11.Materiāli ir kvalitatīvi, estētiski un piesaista bērna uzmanību	5	Materiāli ir ļoti patīkami, jo gatavoti no koka.
12.Materiālu izmantošanas iespējas nākotnē prognozējamas kā aktuālas un lietderīgas	4	

2. Eksperta anketa

Eksperta anketa

Eksperta vārds, uzvārds: Anda Kauliņa

Ieņemamais amats: psihologs

Pedagoģiskā darba stāžs: 25 gadi

Zinātniskais grāds, nosaukums: Dr.paed., Mg.psych., LU RMK docente

Zinātniskā darba stāžs: 20 gadi

1. Vai par novērtējamo jautājumu ekspertam ir kādas publikācijas (vajadzīgo pasvītrot):

-monogrāfijas

-mācību grāmatas;

-mācību līdzekļi;

-raksti un metodiskie ieteikumi;

-nav publikāciju;

2. Vai savu viedokli par novērtējamo jautājumu eksperts pamato (vajadzīgo pasvītrot):

- ar pētījumiem dotajā jomā,

- ar pedagoģisko pieredzi,

- ar intuitīvu priekšstatu palīdzību.

3. Cik lielā mērā eksperts pārzina novērtējamo jautājumu (vajadzīgo pasvītrot):

- zina visus galvenos novērtējamā jautājuma pedagoģiskos un speciālos aspektus,

- zina lielāko daļu novērtējamā jautājuma pedagoģiskos un speciālos aspektus,

- daļēji pārzina novērtējamo jautājumu.

IZVEIDOTĀ MATERIĀLA IZVĒRTĒJUMS

Lauras Benjavas izveidoto didaktisko materiālu kopas

“Mana pasaku grāmata” atstāstījumu veidošanai, “Apraksti, ko redzi” un “Meklē un atrodi” aprakstoša stāstījuma veidošanai, “Un pēc tam...” un “Uzbur savu pasaku” radoša stāstījuma veidošanai.

novērtējums

Lūgums katru uzdevumu novērtēt pēc 5 ballu sistēmas:

5 – bez pretenzijām,

4 – niecīgas pretenzijas,

3 – ir pretenzijas, bet kopumā pieņemami,

2 – ir nopietnas pretenzijas, uzdevumu nepieciešams pārveidot,

1 – uzdevums tādā veidā nav pieņemams.

Lūgums pēc iespējas sīkāk komentēt tos vērtējumus, kuri ir zemāki par 4 ballēm. Tas dotu autoram iespēju, balstoties uz ekspertu vērtējumiem, izdarīt uzdevumu kvalitatīvu analīzi un pārstrādāt tos, ņemot vērā speciālistu ieteikumus.

Eksperta novērtējuma tabula

Izvērtējuma kritēriji	Novērtējums ballēs	Novērtējuma komentārs
1.Jaunu didaktisko materiālu izstrādes aktualitāte	5	
2.Materiāli atbilst vecumposmam un var pielāgot bērna attīstības līmenim un individuālajām īpatnībām	5	
3.Pedagoģiski, psiholoģiski un metodiski pamatoti	4	
4.Materiāli nodrošina kognitīvās sfēras attīstību	5	

5.Materiāli nodrošina valodas, runas un stāstītprasmes attīstību	5	
6.Attīsta sensori motoriskos procesus	4	
7.Materiālus iespējams modificēt spēlei un rotaļai	5	
8.Materiāliem piemīt audzinošais aspekts - sadarbības, saskarsmes prasmju apguve.	5	
9.Sniedz bērnam emocionālo komfortu un iepazīstina ar pasauli, attīstot iztēli, jaunradi.	5	
10.Materiāli ir daudzveidīgi pēc satura un darbībām	5	
11.Materiāli ir kvalitatīvi, estētiski un piesaista bērna uzmanību	4	
12.Materiālu izmantošanas iespējas nākotnē prognozējamas kā aktuālas un lietderīgas	5	

3. Eksperta anketa

Eksperta anketa

Eksperta vārds, uzvārds: Ilze Graudiņa

Ieņemamais amats: latviešu valodas un literatūras skolotāja mazākumtautību skolā
sākumskolā un pamatskolā

Pedagoģiskā darba stāžs: 37 gadi

Zinātniskais grāds, nosaukums: Bc. Bakalaura grāds

Zinātniskā darba stāžs: 1

1. Vai par novērtējamo jautājumu ekspertam ir kādas publikācijas (vajadzīgo pasvītrot):
 - monogrāfijas
 - mācību grāmatas;
 - mācību līdzekļi;
 - raksti un metodiskie ieteikumi;
 - nav publikāciju;
2. Vai savu viedokli par novērtējamo jautājumu eksperts pamato (vajadzīgo pasvītrot):
 - ar pētījumiem dotajā jomā,
 - ar pedagoģisko pieredzi,
 - ar intuitīvu priekšstatu palīdzību.
3. Cik lielā mērā eksperts pārzina novērtējamo jautājumu (vajadzīgo pasvītrot):
 - zina visus galvenos novērtējamā jautājuma pedagoģiskos un speciālos aspektus,
 - zina lielāko daļu novērtējamā jautājuma pedagoģiskos un speciālos aspektus,
 - daļēji pārzina novērtējamo jautājumu.

IZVEIDOTĀ MATERIĀLA IZVĒRTĒJUMS

Lauras Benjavas izveidoto didaktisko materiālu kopas

“Mana pasaku grāmata” atstāstījumu veidošanai, “Apraksti, ko redzi” un “Meklē un atrodi” aprakstoša stāstījuma veidošanai, “Un pēc tam...” un “Uzbur savu pasaku” radoša stāstījuma veidošanai.

novērtējums

Lūgums katru uzdevumu novērtēt pēc 5 ballu sistēmas:

5 – bez pretenzijām,

4 – niecīgas pretenzijas,

3 – ir pretenzijas, bet kopumā pieņemami,

2 – ir nopietnas pretenzijas, uzdevumu nepieciešams pārveidot,

1 – uzdevums tādā veidā nav pieņemams.

Lūgums pēc iespējas sīkāk komentēt tos vērtējumus, kuri ir zemāki par 4 ballēm. Tas dotu autoram iespēju, balstoties uz ekspertu vērtējumiem, izdarīt uzdevumu kvalitatīvu analīzi un pārstrādāt tos, ņemot vērā speciālistu ieteikumus.

Eksperta novērtējuma tabula

Izvērtējuma kritēriji	Novērtējums ballēs	Novērtējuma komentārs
1.Jaunu didaktisko materiālu izstrādes aktualitāte	5	Jauni kvalitatīvi didaktiskie materiāli ir noderīgi jebkuram praktiķim.
2.Materiāli atbilst vecumposmam un var pielāgot bērna attīstības līmenim un individuālajām īpatnībām	5	
3.Pedagoģiski, psiholoģiski un metodiski pamatoti	5	
4.Materiāli nodrošina kognitīvās sfēras attīstību	5	Bērns analizē, domā, fantazē izmantojot šos materiālus.

5.Materiāli nodrošina valodas, runas un stāstītprasmes attīstību	5	
6.Attīsta sensori motoriskos procesus	4	Vairāk valodas attīstībai.
7.Materiālus iespējams modificēt spēlei un rotaļai	5	
8.Materiāliem piemīt audzinošais aspekts - sadarbības, saskarsmes prasmju apguve.	5	Labi izmantojams pāru darbos.
9.Sniedz bērnam emocionālo komfortu un iepazīstina ar pasauli, attīstot iztēli, jaunradi.	4	
10.Materiāli ir daudzveidīgi pēc satura un darbībām	4	
11.Materiāli ir kvalitatīvi, estētiski un piesaista bērna uzmanību	5	Ļoti skaisti materiāli.
12.Materiālu izmantošanas iespējas nākotnē prognozējamas kā aktuālas un lietderīgas	5	

4. Eksperta anketa

Eksperta anketa

Eksperta vārds, uzvārds: Irina Cupere

Ieņemamais amats: skolotājs - logopēds vispārīzglītojošā pirmsskolas izglītības iestādē

Pedagoģiskā darba stāžs: 10 gadi

Zinātniskais grāds, nosaukums: maģistrs pedagoģijā

Zinātniskā darba stāžs:

1. Vai par novērtējamo jautājumu ekspertam ir kādas publikācijas (vajadzīgo pasvītrot):
 - monogrāfijas
 - mācību grāmatas;
 - mācību līdzekļi;
 - raksti** un metodiskie ieteikumi;
 - nav publikāciju;
2. Vai savu viedokli par novērtējamo jautājumu eksperts pamato (vajadzīgo pasvītrot):
 - **ar pētījumiem dotajā jomā,**
 - **ar pedagoģisko pieredzi,**
 - ar intuitīvu priekšstatu palīdzību.
3. Cik lielā mērā eksperts pārzina novērtējamo jautājumu (vajadzīgo pasvītrot):
 - zina visus galvenos novērtējamā jautājuma pedagoģiskos un speciālos aspektus,
 - **zina lielāko daļu novērtējamā jautājuma pedagoģiskos un speciālos aspektus,**
 - daļēji pārzina novērtējamo jautājumu.

IZVEIDOTĀ MATERIĀLA IZVĒRTĒJUMS

Lauras Benjavas izveidoto didaktisko materiālu kopas

“Mana pasaku grāmata” atstāstījumu veidošanai, “Apraksti, ko redzi” un “Meklē un atrodi” aprakstoša stāstījuma veidošanai, “Un pēc tam...” un “Uzbur savu pasaku” radoša stāstījuma veidošanai.

novērtējums

Lūgums katru uzdevumu novērtēt pēc 5 ballu sistēmas:

5 – bez pretenzijām,

4 – niecīgas pretenzijas,

3 – ir pretenzijas, bet kopumā pieņemami,

2 – ir nopietnas pretenzijas, uzdevumu nepieciešams pārveidot,

1 – uzdevums tādā veidā nav pieņemams.

Lūgums pēc iespējas sīkāk komentēt tos vērtējumus, kuri ir zemāki par 4 ballēm. Tas dotu autoram iespēju, balstoties uz ekspertu vērtējumiem, izdarīt uzdevumu kvalitatīvu analīzi un pārstrādāt tos, ņemot vērā speciālistu ieteikumus.

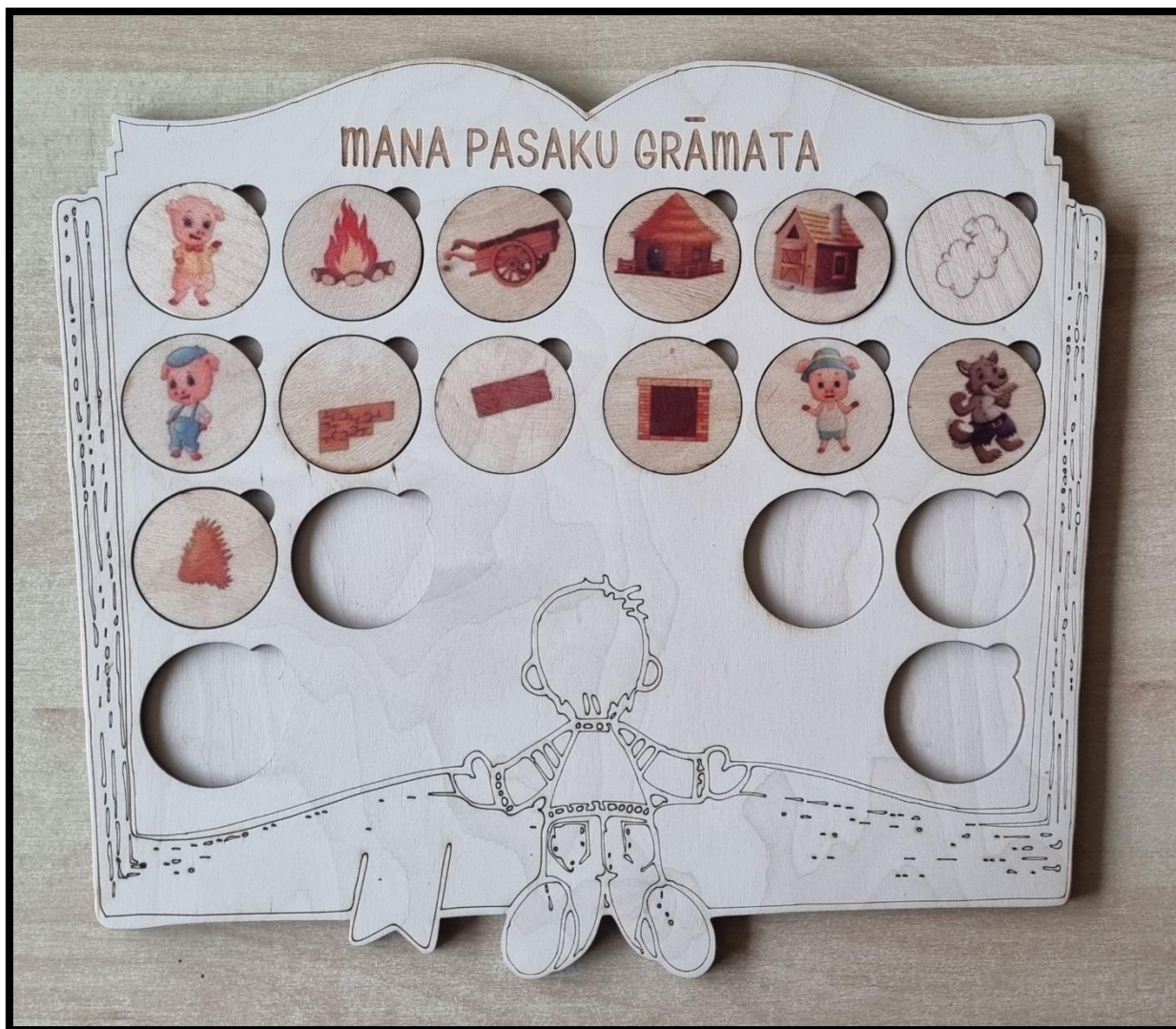
Eksperta novērtējuma tabula

Izvērtējuma kritēriji	Novērtējums ballēs	Novērtējuma komentārs
1.Jaunu didaktisko materiālu izstrādes aktualitāte	5	Šāda tipa materiāla, kuru izstrādāja autors, ir ļoti mazs. Ir inovatīvs skatījums uz aprakstošā stāstījuma veidošanu. Materiāls būs interesants īpaši pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekāmu attīstību. Var izmantot darbā ar bērniem ar autiskā spektra traucējumiem.
2.Materiāli atbilst vecumposmam un var	5	

pielāgot bērna attīstības līmenim un individuālajām īpatnībām		
3.Pedagoģiski, psiholoģiski un metodiski pamatoti	4	Gribētos teikuma vai frāžu konstrukciju shēmas vai uzvedinošus jautājumus atsevišķajās kartītēs.
4.Materiāli nodrošina kognitīvās sfēras attīstību	5	Attīstā: teikuma veidošanu, runas gramatisko pusi, atmiņu, uzmanību un koncentrēšanas spējas.
5.Materiāli nodrošina valodas, runas un stāstītprasmes attīstību	4	Materiāliem var pielikt teikuma veidošanas shēmas un uzvedinošus jautājumus, kas palīdzēs šo materiālu patstāvīgi izmantot ne tikai specialistiem, bet arī vecākiem darbībā ar savu bērnu mājās apstākļos. Materiāli noderēs jebkuram bērnam no 3 gadiem.
6.Attīsta sensori motoriskos procesus	5	Attīsta sīko motoriku un redzes - kustības koordināciju.
7.Materiālus iespējams modificēt spēlei un rotaļai	5	Nepieciešams padomāt par papildkomplektiem, kas ir savienojāmie ar pārējiem.0
8.Materiāliem piemīt audzinošais aspekts - sadarbības, saskarsmes prasmju apguve.	5	
9.Sniedz bērnam emocionālo komfortu un iepazīstina ar pasauli, attīstot iztēli, jaunradi.	4	

10.Materiāli ir daudzveidīgi pēc satura un darbībām	5	
11.Materiāli ir kvalitatīvi, estētiski un piesaista bērna uzmanību	5	
12.Materiālu izmantošanas iespējas nākotnē prognozējamas kā aktuālas un lietderīgas	5	<p>Materiālam ir labas prognozes: tāda tipa materiālu Latvijā maz. Spēles aprakstošā stāstījuma veidošanai un radošā stāstījuma veidošanai ir inovatīvas: analogus tirgū neesmu sastopusi.</p> <p>Visvairāk ieinteresēja spēle " Uzbur savu pasaku...": materiāls ir interesants, bērnu piesaistošs un ilgspējīgs. Šis materiāls ātri neapniks bērniem, un parādīs dažādas grūtības pakāpes radoša stāstījuma veidošanai.</p>

Lauras Benjavas didaktiskais materiāls "Mana pasaku grāmata"

Lauras Benjavas didaktiskais materiāls “Apraksti, ko redzi”

Lauras Benjavas didaktiskais materiāls "Meklē un atrodi"

Lauras Benjavas didaktiskais materiāls “Un pēc tam...”

Lauras Benjavas didaktiskais materiāls
“Uzbur savu pasaku” radošam stāstam

Dokumentārā lapa

Diplomdarbs “Koriģējoši attīstošā darbība stāstīprasmes sekmēšanā 6-7 gadus veciem bērniem ar valodas sistēmas nepietikamu attīstību” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Laura Benjava

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai:

Darba zinātniskais vadītājs/a _____

(zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

: